

Vrienden van
DEN HAAG

ONS DEN HAAG

Van de voorzitter

Vrienden en Vriendinnen!

Weer is een zomer in Den Haag voorbijgegaan. Hebt u de uitkijktoren bij het Binnenhof al beklommen? Vermakelijk beeld: wiebelig in de wind, geopend door Mona Keijzer, dagjesmensen staan in de rij om naar boven te klimmen. Het parlement: een lege attractie.

Op Prinsjesdag zetelt de Staten-Generaal tegenwoordig in de Koninklijke Schouwburg. Voer voor de ironicus: was dat niet vroeger de Haagse Comedie?

Met de Vrienden op stap, een bezoekje aan de Passage, de eerste grote overdekte winkelgalerij van Nederland, 1885. We hebben het unieke voorrecht om van bovenaf neer te kijken op winkeland publiek dat, wanneer men zo in de hoogte verkeert, galmende geluiden blijkt voort te brengen, als was het een balzaal. Van gids Annemieke Wubben horen we dat het woord 'winkelen' voor het eerst in het Nederlands werd gebruikt in 1890. Winkelen, niet als een eerste levensbehoefte om dingen aan te schaffen, maar als vermaak. Inderdaad, men gaat over tot een licht genieten wanneer men de Passage betreedt. Een gevoel dat in de Megastores juist verdwijnt.

De Passage (foto VvdH)

foto natasja-fotografeert.nl

In de Passage zingt Den Haag nog een beetje.

Nu bevinden we ons in het najaar. Wat komt er allemaal af op Den Haag? Op het stadhuis wordt gewerkt aan de nota Haagse Hoogbouw. Onze klacht dat Den Haag zijn identiteit dreigt te verliezen, vindt weerklank, althans in deze nota. Inzet van de nota is dat nieuwe torens een Haagse signatuur zullen moeten krijgen. Geen torens die overal kunnen staan, maar torens die een verbinding aangaan met de stad. Dat het college gedetailleerde stedenbouwkundige regels wil stellen, verdient alle waardering. Zal dit inderdaad gaan werken? Wat betekent dit voor de kosten? Hoe zal de vastgoedmarkt reageren? U leest er meer over in dit blad.

Nu al wordt er door architecten op gewezen dat hoogbouw onmogelijk wordt, wanneer men zich strikt moet houden aan de klimaatdoelen van Parijs. Den Haag streeft naar een klimaatneutraal programma. Bouwplannen worden onderworpen aan zo vergaande duurzaamheidseisen op het gebied van materiaal en CO₂-uitstoot, dat in de hoogte bouwen wel eens heel duur kan worden. Den Haag prijst zich gelukkig als enige grote stad direct aan zee te liggen. Wij genieten van de rollende branding, hoe zij uitwaaiert op ons brede strand.

Hoe lang nog? Metingen wijzen uit dat de zeespiegel onmiskenbaar stijgt. Wat moeten wij als Hagenaars met dit vooruitzicht? De gemeente is alert en werkt aan een strategie hoe om te gaan met het water. Wethouder Barker schetst als een van de scenario's de aanleg van een nieuwe duinenrij langs de hele Haagse kustlijn. De stad komt dan achter de duinen te liggen. Het Westduinpark en Meijendel kunnen op termijn zo met elkaar worden verbonden. Ik stel voor dat de zeespiegelstijging een onderwerp is dat we als Vrienden moeten agenderen.

Vrienden en Vriendinnen, ik wens u en Den Haag niettemin alle goeds toe.

Met Vriendengroet,
Rupert van Heijningen

ALV en presentatie wenskaarten 2024

met fotograaf Jos van Leeuwen

We nodigen u graag uit voor onze algemene ledenvergadering op 15 oktober, ditmaal in de Maranathakerk. Dan wordt ook de nieuwe serie wenskaarten gepresenteerd en uitgereikt aan persfotograaf Jos van Leeuwen en zijn vrouw Marianne, die 60 jaar Haagse persfotografie viert met een foto-expositie in de Tramtunnel. Van de ruim 80 inzendingen door 12 fotografen in onze fotowedstrijd koos de jury 8 foto's. Afsluitend is er een borrel. Het bestuur

Locatie: Maranathakerk.

2e Sweelinckstraat 156.

Aanvang: 20.00 uur, inloop vanaf 19.30 uur.

Aanmelden: Graag via de website. Er is ruimte genoeg.

Bereikbaarheid: Bus 24 en tram 17, halte Groot Hertoginnelaan.

Dit jaar zijn wij in Ons Den Haag gestart met een nieuwe rubriek: Uit de wijken. Daarin besteden we in ieder nummer aandacht aan een van de vele Haagse wijken. Wat kenmerkt de wijk? Wat houdt hen bezig? Dat kan van alles zijn. Het kan variëren van een wijkinitiatief of een bewonersprotest, een interview met een bekende wijkbewoner en ook een bijdrage uit hun wijkblad, met een bredere strekking voor heel Den Haag. Op pagina 8-11 besteden wij in dit nummer aandacht aan het Statenkwartier.

redactie@vriendenvandenhaag.nl

DOEL VAN DE VERENIGING:

'HET BEVORDEREN VAN DE LEEFBAARHEID VAN DEN HAAG MET BEHOUD VAN ZIJN KARAKTERISTIEKE WAARDEN'

BESTUUR

Rupert van Heijningen,

voorzitter

Michael Toorop, secretaris

Pieter Boot, penningmeester

Elsbeth van Hijckama Vlieg,

coördinator werkgroep

Stedelijke Vernieuwing

Emilie Linssen-van Rossum,

coördinator werkgroep

Levende Historie

Frank Hendriks, coördinator

werkgroep Activiteiten

Robbert Coops, coördinator

werkgroep Media

SECRETARIAAT

Postbus 85977

2508 CR Den Haag

info@vriendenvandenhaag.nl

Bankrekening

Voor alle betalingen aan de Vereniging

NL 15 TRIO 0197 7883 94

Ledenadministratie

ledenadministratie@

vriendenvandenhaag.nl

Nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich schriftelijk aanmelden bij het secretariaat of online via www.vriendenvandenhaag.nl.

De jaarlijkse contributie bedraagt € 35,-

Kamer van Koophandel

Inschrijffnummer 404 098 95

Foto omslag

Vlaggenparade van de VN-lidstaten, Johan de Wittlaan (foto Esther Langendam. Zie toelichting op pagina 31)

2 Van de Voorzitter

4 Haagse Hoogbouw

6 Conceptnota Haagse Hoogbouw. Een verademing

8 Uit de wijken: Statenkwartier

11 NAVO-top 2025: Johan de Wittlaan drie maanden dicht

12 Villa Iled

14 De Bataaf. Een patriot in de duinen

16 De droom van Den Haag

17 Gedenknaald Lange Voorhout

18 In de voetsporen van denkers, dichters en schrijvers. Deel 4. Het interbellum

20 Spinoza oktobermaand 2024

21 Een Vriend stelt zich voor

22 Ontwikkeling van de Haagse stroomvoorziening. Deel 4. Hoe verder met WarmtelinQ?

24 Aquarelkalenders van Haagse wijken

26 Roemrijk golfverleden in de Residentie

29 Renbaan Duindigt

30 Column

4

8

12

17

24

26

Haagse Hoogbouw

Al vanaf de oudheid, sedert het debacle van de Toren van Babel, weten we één ding: Hoogbouw leidt tot discussie. Het lijkt alsof de weerstand tegen torens in Den Haag groter is dan elders.

Enerzijds is die weerstand een tijdelijk verschijnsel, dat verdwijnt na gewenning. De eerste hoogbouw (de Resident) werd gebouwd onder veel protest, vanwege de zichtbaarheid boven de gebouwen rond het Binnenhof, maar levert langzamerhand een meer en meer gewaardeerd kenmerkend silhouet op, dat heel Nederland kent als onmiskenbare plaatselijke achtergrond van de Haagse redactie van het NOS Journaal (foto 1).

Anderzijds lijkt het erop dat mensen zich met woontorens, naarmate het er meer worden, niet kunnen verbinden. Dat ligt niet aan de hoogte, kerktorens

Foto 1. Xander van der Wulp, van de parlementaire redactie van het NOS Journaal (foto VvdH)

Foto 2 (foto VvdH)

worden bij uitstek geliefd als bakens, symbolen van de stad waar men woont of waar men naar verlangt. Zij hebben betekenis en wekken emotie op. De torens die de laatste jaren in Den Haag zijn verschenen, krijgen weinig waardering. Natuurlijk, de bewoners genieten van het uitzicht over de stad. Maar omgekeerd, van veel torens geniet de stad niet. Hoog, hoekig, geen bijzondere bekroning. Dertien in een dozijn, omdat het 'de markt', en niet de stad, het meeste oplevert.

Ik ben op de fiets gestapt om een paar van de nieuwste torens eens met aandacht te bekijken, met name vanuit de direct omliggende omgeving (foto 2 en 3). De indeling van de gevels van de woontorens naast Amare, de recht-toe-rechtaan stapeling van identieke lagen, is vooral saai. Geven deze torens nu uitdrukking aan het gegeven dat zij staan in het stadshart van Den Haag?

De Grotiustorens aan de Utrechtsebaan kunnen bij het publiek nog op de meeste waardering rekenen vanwege hun opvallende grillige vorm. Maar al gauw stel ik vast: affiniteit met een hoog

gebouw wordt vooral bepaald door de openbare ruimte er omheen. De kenmerkende top van de torens is aan de voet van de torens helemaal niet te zien. Het verblijf daar wordt, zelfs met rustig weer, vooral bepaald door zware windstoten. De openbare ruimte rond de meeste hoge gebouwen bij station Den Haag Centraal is van een vooral versteende, buitengewone treurigheid (foto 4 en 5). Bij de Grotiustorens komt dat natuurlijk ook omdat de groene

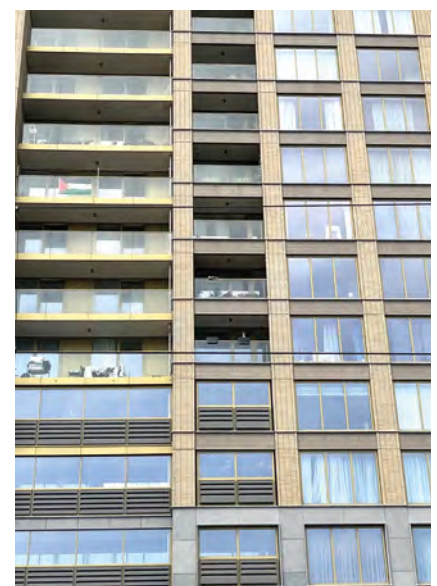

Foto 3 (foto VvdH)

Foto 4 (foto VvdH)

Foto 5 (foto VvdH)

Foto 6 (foto VvdH)

overkapping van de Utrechtse Baan ontbreekt. Hier ziet men wat een miskleun het is wanneer de openbare ruimte niet tegelijk met het bouwplan zelf wordt ontwikkeld (foto 6).

Het bewaken van de kwaliteit van hoogbouwplannen maakt veel meer

regie door de gemeente noodzakelijk. Het College maakt daar nu serieus werk van. Richard Koek, de expert Stedenbouw van de gemeente, heeft de opdracht vrij gedetailleerde spelregels en kwaliteitseisen te formuleren waaraan hoogbouwplannen zullen moeten voldoen: de conceptnota *Haagse Hoog-*

bouw. Ik vroeg Christine Sijbesma, lid van onze werkgroep Stedelijke Vernieuwing, om commentaar op deze conceptnota en zij reageert in één woord: een verademing!

Rupert van Heijningen

CONCEPTNOTA HAAGSE HOOGBOUW

Een verademing

Voor mij is het een doorbraak: de nieuwe conceptnota met de verademend simpele en veelzeggende titel *Haagse Hoogbouw*, met nadruk op *Haagse*. Een nota die korthed combineert met kracht en (bijna) compleet is, voorwaar geen geringe prestatie.

Heel belangrijk voor de stedenbouwkundige kwaliteit is dat in deze nota gekozen wordt voor gebiedsbenadering. Met andere woorden: elk complex of gebouw moet passen in de omgeving (het gebied) waarin het komt te staan zodat er een samenhangend geheel ontstaat. Om dit te bereiken komen er

heldere ontwikkelprincipes waaraan alle initiatieven moeten voldoen. Die omvatten een groot aantal punten, vallend onder vier grote thema's: leefbaarheid en ruimte, mobiliteit en logistiek, goede voorzieningen met een gemengd programma van wonen en werken, en een klimaatbestendige en duurzame bouw en inrichting.

De bedoeling is dat een gemeentelijk projectteam, met daarin niet alleen de Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO), maar alle relevante diensten, eerst de randvoorwaarden zal formuleren waaraan een plan op een bepaalde locatie zal moeten voldoen. Bij elk hoogbouw-

plan wordt een Hoogbouw Effect Rapport (HER) gemaakt, waarin de effecten van een hoog gebouw op de omgeving in kaart worden gebracht. Naast de stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit, windhinder en schaduwwerking gaat het hierbij ook over de invloed op zichtlijnen, de zichtbaarheid in de historische binnenstad en beschermde stadsgezichten en de gevolgen voor de natuur. Ook wordt de mogelijke hinder door het hoogbouwobject in kaart gebracht. Op basis van de uitkomst van dit rapport wordt bepaald of het hoogbouwplan al of niet aanvaardbaar is op de betreffende locatie.

De eerste hoogbouw in Den Haag, het kantoorcomplex De Resident bij station Den Haag Centraal. Met de karakteristieke punttorens van Helicon en Castalia, al gauw beter bekend in de volksmond als 'de Haagse tietes' (foto pinterest.com)

Belangrijk voor de Vrienden

Zeer vernieuwend is dat in de conceptnota een toets wordt voorgesteld op drie niveaus: gebied, straat en gebouw. Een greep hieruit met voor de Vrienden belangrijke zaken: de hoogbouw boven 30 meter (10 bouwlagen) blijft beperkt tot rond de stations/grote OV-knooppunten. Er komt geen hoogbouw in groengebieden rond en in de stad. Bij de beschermde stadsgezichten wordt uitsteken boven de bestaande bebouwing slechts onder voorwaarden mogelijk. Als het hoge gebouw binnen 100 meter van een beschermd stadsgezicht of landschap komt, of met factor 3 boven de bestaande bebouwing uitsteekt, moet de aanvaardbaarheid van de hoogbouw worden aangetoond; zowel gezien vanuit de omgeving naar de bouwlocatie, als vanaf de bouwlocatie naar het beschermde gebied. Dit vraagt wat ons betreft nog een flinke discussie, met afbeeldingen. De bedoeling is dat er in principe geen solitaire rechthoekige torens meer komen die vanaf de grond omhoog oprijzen. De torens moeten zijn ge-

plaatst op een bredere onderbouw, de zogenoemde stedelijke laag. De hoogte van deze onderbouw sluit aan bij die van de bestaande, aangrenzende bebouwing. Bij meer torens worden die met minimaal 20 meter tussenruimte met een verspringing naar achteren op het dak van die onderlaag geplaatst, zodat men op ooghoogte, wanneer men door de wijk loopt, de hoge torens niet ervaart. Op de onbebouwde gedeelten van het dak komen daktuinen. Alle torens moeten een 'herkenbare beëindiging/bekroning' krijgen, die past bij de architectuur van het gebouw, dus geen platte blokken. De invulling van de plinten op straatniveau (de onderste twee lagen) moet zorgen voor levendigheid en afwisseling in het straatbeeld. Hier mogen ook woningen komen, als ze met een stoep, geveltuin of groen van de straat gescheiden zijn. Fietsenstallingen verhuizen naar de

plinttruimtes, koeriersdiensten en afvalcontainers naar de achterzijden, auto parkeren gaat ondergronds. Verder worden in de conceptnota zichtlijnen in kaart gebracht, die tot aan de randen van de stad vrij moeten blijven.

Overwegingen ter verbetering

Desondanks blijven er wat ons betreft een aantal wensen over. Allereerst zou het advies van de Commissie Omgevingskwaliteit - nu een aanrader - gewoon verplicht moeten worden. Ook zouden wij graag zien dat scherper omschreven wordt wat onder het begrip 'bekroning' van de toren wordt verstaan. Dit ter voorkoming van al te subtiele invullingen die op afstand vrijwel onzichtbaar zijn, zoals nu vaak het geval is.

Een belangrijke vraag voor ons is verder hoe de 'Hoogbouw Nieuwe Stijl' gaat

Prins Willem-Alexanderweg (foto Esther Langendam)

bijdragen aan een efficiënter ruimtegebruik. Hoger bouwen levert immers niet automatisch meer woningen op. Moet er voor de rol van hoogbouw bij het oplossen van de wooncrisis geen nader onderscheid komen in middel-hoge, hogere en hoogste hoogbouw en de meest efficiënte omvang van deze categorieën? Appartementjes van 35 m² voor eenpitters en doordeweekse pied-à-terres zorgen immers niet voor doorstroming. Indelingen moeten zo zijn dat individuele appartementen indien gewenst samengevoegd dan wel gesplitst kunnen worden. Maar dit is prijziger naarmate een gebouw hoger is. Wellicht kan in de nota ook onderzoek worden opgenomen naar de beste verdeling van de verschillende typen hoogbouw (Haagse laag en middel, hoge en zeer hoge torens) voor de verschillende soorten huishoudens? Verder valt de afwezigheid op van de Leefbaarheid Effect Rapportage (LER), waarmee de gevolgen van een toenevend woningaantal voor de publieke voorzieningen in kaart kunnen worden gebracht. Bij het groen gaat het bovendien vrijwel uitsluitend over vergroening voor het menselijk oog. Juist bij stedelijke opwarming en afnemende biodiversiteit zou ook de verhouding hoogbouw – natuurgroen, voor mens, dier en plant in de nota moeten worden opgenomen. Meest opvallend is ten slotte dat bij de

Schedeldoekshaven (foto Esther Langendam)

beschrijving van het besluitvormingsproces in de nota slechts twee van de drie belanghebbende partijen, gemeente en ontwikkelaars, worden genoemd. De bedoeling is dat Omgevingstafels van gemeente en initiatiefnemers besluiten waar welke principes uit de conceptnota Haagse hoogbouw voorrang zullen krijgen. Omwonenden en erfgoedorganisaties worden hier niet genoemd. Dit, terwijl de gemeenteraad heeft bepaald dat bewoners- en maatschappelijke organisaties deel moeten gaan uitmaken van het overlegproces bij grote ruimtelijke ontwikkelingen. Hoogbouw is immers per definitie een ingrijpende ruimtelijke ontwikkeling.

Conclusie

Hoewel er zeker zaken overblijven voor discussie en verbetering, getuigt de conceptnota van een serieuze inzet hoogbouw in goede banen te leiden. Waar voorheen steeds de aantallen woningen leidend waren en ruimtelijke en maatschappelijke gevolgen op de tweede plaats kwamen, wordt in deze conceptnota de aanzet gegeven tot de regie waar de stad naar snakt. Wel vraag ik nog de mogelijkheid van inbreng van bewoners en omwonenden niet te vergeten.

Christine Sijbesma

Werkgroep Stedelijke Vernieuwing
stedelijkevernieuwing@vriendenvandenhaag.nl

Artist impression van BoogieWood, aan de Binckhorstlaan. De 293 woningen worden gebouwd van hout en biobased materialen (foto haagsehoogbouw.nl)

Nawoord Rupert van Heijningen

De conceptnota Haagse Hoogbouw wordt aan de gemeenteraad ter beraadslaging voorgelegd. Die zal de nota uiteindelijk moeten vaststellen. Hoe zal de markt reageren op deze kwaliteits-eisen? Wij complimenteren de opstellers van de conceptnota en hopen dat deze in de praktijk een omslag kan bewerkstelligen, zodat we hoogbouw krijgen met een eigen Haagse kwaliteit en identiteit.

Plantsoen Frederik Hendrikplein (foto wijkwebsite statenkwartier.net)

UIT DE WIJKEN

Statenkwartier

Bijna fifty-fifty, zegt de makelaar. Op dit moment heeft de helft van de bewoners van deze wijk zijn wortels niet in Nederland. Het Statenkwartier is dé internationale wijk van Den Haag. Ambassades, consulaten en internationale bedrijven en organisaties zorgden er steeds al voor dat er in Den Haag veel expats, eigenlijk internationals, wonen.

Behalve in het Statenkwartier wonen er ook in Benoordenhout veel internationals, dicht bij het Internationaal Strafhof, Shell en het Kosovo-tribunaal; in Duinoord, het Belgisch Park, de Archipelbuurt en de Vogelwijk minder. Maar het Statenkwartier steekt er met kop en schouders bovenuit. Alles wat ze wensen is er, dichtbij zee en centrum. Een fraaie en zeer groene wijk met mooie bouwstijlen, heel veel voorzieningen, een prachtige winkelstraat met veel horeca, erg welkom voor internationals, ze gaan graag uit eten. School en huis liefst dicht bij elkaar. Ook in dat opzicht is het Statenkwartier ideaal, met de internationale scholen in de wijk of dichtbij. De Duitse school bevindt zich er, de Franse en Europese school aan de rand en iets verderop in Kijkduin de Internationale school.

Internationaal

Meer dan 160 organisaties op het gebied van vrede, recht en veiligheid houden kantoor in Den Haag. Een deel ervan is te vinden in de Internationale Zone bij het World Forum, op de grens tussen Zorgvliet en Statenkwartier, zoals Europol, Eurojust en OPCW. De komst ervan zorgde voor veel nieuwe, kapitaalkrachtige inwoners in de wijk. De middenstand en horeca floreren erbij, en wandelend door de wijk hoor je veel verschillende talen. Niet iedereen is er even enthousiast over. Het gemak waarmee de internationals de huren en koopprijzen kunnen betalen heeft de huizenprijzen extra doen toenemen. En veel internationals verblijven slechts een beperkte tijd in het Statenkwartier, leven meestal in hun eigen 'bubbel', hetgeen invloed heeft op het 'sociale weefsel' in de wijkbeleving. Toch staan de bewoners positief tegenover internationale nieuwkomers. Om hen te helpen zich thuis te voelen in de wijk, heeft bijvoorbeeld de werkgroep Statenkwartier Internationals, een initiatief van stichting Wijkoverleg Statenkwartier, een buddysysteem bedacht. Internationale nieuwkomers worden gekoppeld aan bewoners van het Statenkwartier. Zo ontstaat een ondersteunend

netwerk om integratie in de gemeenschap en culturele uitwisseling te bevorderen.

Stadsuitbreidingsplan ir. Lindo

Wat maakt het wonen in het Statenkwartier zo aantrekkelijk? Abe van der Werff, een bekende inwoner van de wijk waar hij ook lang actief was, vertelt het. Hij woont er al ruim een halve eeuw. Hij was onder andere secretaris van enkele rijksadviescommissies, manager Dienst Esthetische Vormgeving PTT, later directeur van de Culturele Raad van Zuid-Holland en zelfstandig cultureel ondernemer. “De oude woningen zijn ruim, de kamers hebben een heerlijke hoogte van 3,25 m of nog hoger. Wie hier woont vindt dit normaal, wie een modern huis heeft kijkt in het Statenkwartier zijn ogen uit. De architecten van begin 1900 wisten nog van ornamentiek, vaak ontleend aan de jugendstil. Van fraai in- en uitspringende gevels en van net iets afwijkende bouwsels die het straatbeeld zo verlevendigen. En wat een aandacht voor details in de voorgevel! Veel winkels vlakbij, het mooiste museum van Nederland en de zee met schone lucht dichtbij. Wat wil je nog meer?” Van der Werff: “Vorig jaar telde het Statenkwartier ruim 10.000 inwoners, in tien jaar een stijging van 18%. Van hen komt 48% uit Nederland, dat was 10 jaar geleden nog 60%. Van de expats komt 73% uit westerse landen, vaak hoog opgeleide mensen. De woningprijzen zijn de afgelopen jaren met 56% gestegen. Dat zijn geen hoera-cijfers, want met deze ontwikkeling komen starters hier niet meer aan bod.”

“De ruimte voor wonen en werken in een fijne stedelijke omgeving is te danken aan een goed plan waarmee het allemaal begon. Eind 19^e eeuw was er dringend behoefte aan meer woonruimte. De directeur Gemeentewerken in Den Haag, ir. Isaac Lindo, bedacht een waaivormig stratenplan met brede lanen, twee pleinen en veel groen. Het Statenkwartier was geboren en werd rond 1915 voltooid.” In 2015 vierde het Statenkwartier zijn 100-jarig bestaan. Het jubileumjaar stond bol van de activiteiten: lezingen, architectuurrondleidingen, glas-in-loodroute, huisconcerten en veel meer. Activiteiten die vanwege hun populariteit en blijvende interesse nog steeds worden georganiseerd. In de wijk wonen veel kunstenaars en musici. Beeldende kunstenaars verenigden zich in ‘Kunstenaars in het Statenkwartier’ en houden exposities. Ook zij maken graag gebruik van het wijk- en dienstencentrum Het Couvéehuis, waar met een groot aanbod van activiteiten en meer dan 100 cursussen - van taallessen tot aanschuifdinners - elke dag een topdrukte heerst.

Bescherming architectuur

Het karakter van het Statenkwartier ligt zowel in zijn geheel, als in het individuele object. De stedenbouwkundige opzet van de wijk kent fraaie lanen en pleinen en gaaf bewaard gebleven ensembles. De oorspronkelijke schaal en het groen zijn van wezenlijk belang voor het karakter van de wijk. Het Statenkwartier is een architectonisch waardevolle buurt in Den Haag. “Maar het is de vraag of alle bewoners zich bewust zijn van de kwetsbaarheid van hun woning”, zegt

Fraaie architectuur. Adriaan Pauwstraat (foto Jan Bron Dik)

Van der Werff. “Dat de woningen in feite onderdeel zijn van een groot cultureel bezit. Na WO II zijn veel beeldbepalende torentjes gesloopt. Het gemakzuchtige onderhoud ging door, ook toen de economie er prima bij stond. Dat was architect Maarten Ruijters een doorn in het oog. Met een paar vrienden werd in 2019 de stichting Bescherming Architectuur Statenkwartier (BAS) opgericht. Wie aan de gemeente een vergunning vraagt voor een verbouwing in onze wijk, kan er op rekenen dat de stichting even meekijkt. Is er sprake van een veranderd gevelbeeld? Dan wijst de stichting bijvoorbeeld op de samenhang van bouwwijzen, die niet zo maar verstoord mag worden. Het Statenkwartier met haar cultuur-historische waarde is dan ook een van rijkswege beschermd stadsgezicht, maar die status beschermt haar praktisch niet. In het uiterste geval volgt een gang naar de rechter. Stichting BAS werkt graag samen met de Vrienden van Den Haag en natuurlijk met het wijkoverleg Statenkwartier.”

Tot 2020 kende de wijk ook een eigen blad, de Statenkoerier, dat elk kwartaal verscheen in full color, met veel pagina's en advertenties. Den Haag Centraal noemde de Statenkoerier in 2018 'misschien wel het mooiste wijkblad van Den Haag, zowel qua inhoud als qua vormgeving'. Desondanks besloot het toenmalige wijkoverleg eind 2019 het blad op te heffen, om de bijdrage van de gemeente voor een wijkkrant anders te besteden. Iets dat door veel bewoners nog steeds wordt betreurd. Na een paar jaar een digitale nieuwsbrief kent de wijk tegenwoordig een mooie website voor al het wijknieuws en de activiteiten.

Buurtenergie Statenkwartier

Den Haag wil in 2040 CO₂ neutraal zijn. Een groep bewoners richtte in 2011 de vereniging Buurtenergie Statenkwartier (BES) op en heeft inmiddels veel wijkbewoners geadviseerd over onder andere dubbel glas, vloer-, dak- en gevelisolatie, groene daken, zonnepanelen en warmtepompen. In 2015 nam BES het initiatief tot oprichting van de coöperatie Zon op Museon, waarbij uiteindelijk begin 2016 208 zonnepanelen op het Museon werden geplaatst. De coöperatie werd gevormd door inwoners van het Statenkwartier die niet zelf zonnepanelen op hun dak konden of wilden leggen. Het werd een groot succes. Zo groot zelfs dat het vanwege de belangstelling in 2017 de oprichting van een tweede zon-necoöperatie tot gevolg had, Zon op World Forum, met 252 zonnepanelen op het dak van de evenementenlocatie. Met gebruikmaking van de postcoderoosregeling, die belastingkorting geeft, kreeg ook dit project financieel een interessant karakter.

De Fred

'De Fred', zoals de populaire winkelstraat dwars door de wijk, van bijna één kilometer lang, in de volksmond wordt genoemd, werd in 2012 verkozen to Meest Sfeervolle Winkel-

straat van Nederland. Het winkelgebied van de Frederik Hendriklaan kent meer dan honderd winkels, met ketenwinkels maar ook zelfstandige ondernemers, zoals bakker, slager, groenteboer, en speciaalzaken in wonen, mode en luxe. Middenin ligt Paagman, de grootste boekhandel van Den Haag en een geliefd trefpunt. In het verlengde van de Frederik Hendriklaan ligt de Aert van der Goesstraat, met nog meer winkels en horeca. Enkele jaren geleden ging een wens van veel ondernemers in vervulling en werd de Fred - en de zijstraten - heringericht, toen ook de riolering moest worden vervangen. De afgelopen tijd is de horeca met cafés en restaurants sterk gegroeid.

Jan Bron Dik

Beeld van Henry Moore

Voor het Fotomuseum aan de Stadhouderslaan, vlakbij het Kunstmuseum, staat een grote bronzen sculptuur van de internationaal vermaarde Engelse beeldhouwer Henry Moore (1898-1986), getiteld Large Locking Piece, met de bijnaam 'holle kies'. In 1965 kocht de gemeente Den Haag het bijna drie meter hoge beeld voor 375.000 gulden. Het abstracte beeld heeft een opening en golvende vormen, met gaaf in elkaar grijpende onderdelen en behoort tot Moores zogenaamde botsculpturen.

Links is de telefooncel van de PTT te zien met de buste van Stalin. Op de achtergrond het Catsheuvel flatgebouw en rechtsboven de top van de Toren van Oud, die midden in de Internationale Zone naast het World Forum staat. De Toren van Oud werd in 1968 opgeleverd en staat bekend als de eerste wolkenkrabber van Den Haag. Na de renovatie van de iconische, driehoekige toren – aan alle kanten iets groter en twee verdiepingen erbovenop om de verhoudingen te handhaven – is het sinds 2021 een appartementencomplex voor internationals voor een verblijf van maximaal zes maanden.

Johan de Wittlaan drie maanden dicht

Van 24-26 juni 2025 is Nederland gastland voor de NAVO-top in het World Forum in Den Haag. Deze top zal nog veel groter zijn dan de Nuclear Security Summit (NSS) in 2014, waarvoor toen een deel van het Statenkwartier werd afgesloten.

Bij de komende NAVO-top is het Statenkwartier drie dagen lang (even) het centrum van de wereldpolitiek. Met de ervaring van de overlast van de NSS in gedachten, organiseerde de gemeente kort na de bekendmaking van de NAVO-top samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken in het World Forum een informatieavond voor de buurt. “Een grote eer, maar ook een grote verantwoordelijkheid”, zei burgemeester Jan van Zanen, die waarschuwde dat de impact op de stad groot zal zijn. De beveiliging van het World Forum zal optimaal moeten zijn. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de bereikbaarheid van het Statenkwartier, Zorgvliet en Duinoord. Hiervoor werkt de gemeente naast de politie ook intensief samen met onder meer de Koninklijke Marechaussee en Defensie.

Meer dan 150 mensen waren gekomen om informatie te krijgen over de dagen rondom de top en wat dit voor hen betekent. Maar ze zijn ook gekomen om hun zorgen te uiten. “We worden een supertarget”, zegt een van de omwonenden. “Hoe gaat u mensen die kwaad willen tegenhouden?” Volgens de burgemeester is iedereen zich hiervan zeer bewust. Van Zanen: “We moeten met alle scenario’s rekening houden, zonder dat ik hiermee angst wil oproepen. Maar ik heb er vertrouwen in dat we dit aankunnen.” Ook zijn er vragen over het verhuren van woningen in die periode. Een bewoner die haar huis verhuurt via Airbnb, wil weten of er richtlijnen komen voor deze verhuringen. “Wij kregen afgelopen week al veel aanvragen en ik wil snel weten wat de mogelijkheden zijn.” Volgens projectleider Peter van Heerwaarden van de gemeente is dit nog niet helemaal duidelijk. Hij gaat ervan uit dat iedereen zijn woning kan blijven gebruiken en dat verhuren mogelijk blijft.

Van Heerwaarden zegt dat er in totaal ruim 8.500 mensen naar Den Haag komen voor de top, “En die mensen passen niet allemaal in het World Forum”, vertelt Stéphanie Kostering van Buitenlandse Zaken. “We gebruiken alle vierkante meters van het World Forum, maar we hebben meer ruimte nodig. Daarom moeten we tijdelijke constructies aanbouwen over de hele lengte van het bestaande gebouw.” Tijdens de bijeenkomst konden de wijkbewoners de maquette van de

Burgemeester Jan van Zanen bij de maquette met de tijdelijke uitbreidingen: “Wij kunnen dit aan” (foto denhaagfm.nl)

uitbreidingen bekijken. Zo komt er ook een tijdelijk gebouw aan de overkant van het World Forum. Dit betekent dat de drukke Johan de Wittlaan die langs het World Forum loopt bijna drie maanden dichtgaat. “Dat is noodzakelijk omdat er ruim acht weken nodig zijn om de constructies op te bouwen en na de top zijn er bijna drie weken nodig om ze weer af te breken.”

Eind 2024 wordt een volgende bijeenkomst voor wijkbewoners georganiseerd. Dan zal er meer te vertellen zijn over de daadwerkelijke impact van de top op de stad. Dan moet er een mobiliteitsplan zijn en duidelijk zijn waar de afsluitingen precies komen. De komende tijd gaat de gemeente ook in gesprek met ondernemers en onderwijsinstellingen.

Informatie van de wijkwebsite statenkwartier.net, juni 2024

Johan de Wittlaan, met rechts het World Forum (foto Esther Langendam)

Villa Iled

Villa Iled, 1910 (foto Haags Gemeentearchief)

Aan de rand van het Statenkwartier, aan de Scheveningseweg 106, staat een villa die in 1895 gebouwd werd in opdracht van Pieter Kolff, een rijke tabaksplanter van de Deli Maatschappij in Nederlands-Indië. Kolff gaf zijn villa de naam Iled, een woordspeling op Deli.

De grote villa in de duinen was in de natuurlijke omgeving ingepast, in samenhang met het achterliggende duingebied. In de Tweede Wereldoorlog namen de Duitsers de villa in beslag en gebruikten het als kantoor. Na de oorlog vestigde het NEBO-verpleeghuis zich na enkele verbouwingen in 1947 in Villa Iled. Door verdere verbouwing en uitbreiding in de decennia daarna ging de samenhang tussen bebouwing en natuurlijke omgeving verloren.

Het NEBO-verpleeghuis fuseerde in 1972 met het Bronovo ziekenhuis. In 2003 verhuisde het NEBO-verpleeghuis van Scheveningen naar een nieuw gebouw aan het Floris Arntzeniusplein in Benoordenhout. Sindsdien werden de opstallen op de voormalige NEBO-locatie niet meer gebruikt. Ze raakten in verval en er volgde jarenlange leegstand of tijdelijke bewoning door antikraak.

Villa Iled staat vlakbij het bebouwde gebied van Scheveningen dorp; in de zijstraten bevindt zich een mix van grote complexen, villa's en rijen aaneengeschakelde woningen. Aan de achterzijde bevindt zich het Doornikseduin, ook wel Doornduin genoemd. Dit duin vormde ooit samen met het Lindoduin een groot duingebied tussen de Scheveningseweg en de zee. Nu is het Lindoduin bebouwd, maar het Doornduin is nog uniek vanwege het groen, de natuur en de hoogteverschillen. Een deel van het Doornduin is openbaar toegankelijk. Het gebied valt binnen het bestemmingsplan Statenkwartier, vastgesteld in 1992. Het Statenkwartier is in 1996 aangewezen als beschermd stadsgezicht. Op de voormalige NEBO-locatie rust de bestemming 'Bijzondere doeleinden - medische voorzieningen'.

Omdat na het vertrek van het NEBO-verpleeghuis de bebouwing niet langer een functie als verpleeghuis had, wilde de eigenaar het terrein verkopen ten behoeve van herontwikkeling. Ook de gemeente Den Haag en omwonenden wilden graag herontwikkeling, om tot een betere stedenbouwkundige inpassing te komen. In opdracht van de gemeente werd een haalbaarheidsstudie verricht naar de mogelijkheden

Huidige Villa Iled (foto VVDH)

voor behoud van de vervallen villa en het toevoegen van nieuwe bebouwing voor zorgfuncties in combinatie met wonen. Daarbij was herstel van de landschappelijke verbinding met het achterliggende duingebied uitgangspunt.

Vanaf 2006, toen het eerste bouwplan bekend werd, werd er over tal van opties overlegd tussen de eigenaar, de gemeente, potentiële aannemers en omwonenden. Voor de omwonenden telde vooral het toekennen van een parkbestemming aan het Doornduin, waar de gemeente toen nog weinig oog voor leek te hebben. In 1993 had Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland echter al bepaald dat het duindeel van de NEBO-locatie “gezien de bijzondere waarde niet voor bebouwing in aanmerking komt.” GS achtten het gewenst “dat, gelet op de in dit duingebied aanwezige natuurwaarden, het achterterrein en het aangrenzende Doornpark een bestemming krijgen die beter gericht is op het behoud en herstel van de natuurwetenschappelijke waarde van het groengebied.” Het is tegen deze achtergrond dat meer dan 140 omwonenden in 2006 opdracht gaven aan het Centrum voor Milieuwetenschappen (ML) van de Universiteit Leiden voor een onderzoek hiernaar.

De gemeente gaf vervolgens aan, het voortbestaan van dit gebied van bijzonder belang te achten en nam de aanbevelingen van het onderzoeksrapport grotendeels over. Kernpunt: de voormalige NEBO-locatie vormt onderdeel van “de ecologische verbindingszone Scheveningen.” Oftewel: het Doornduin met zijn bijzondere en hoge natuurwaarde is een belangrijke landschappelijke schakel tussen Scheveningen en de Westduinen.

Er kwam een bestemmingsplan waarin centraal stonden: het versterken van de woonfunctie, het verbeteren van de kwaliteit van de woonomgeving en het verbeteren en versterken van de verzorgende diensten op wijkniveau. Dit paste goed in het door de gemeente gewenste plan van een zorg- en gezondheidscentrum en woningen (zorg- of vrije sectorwoningen).

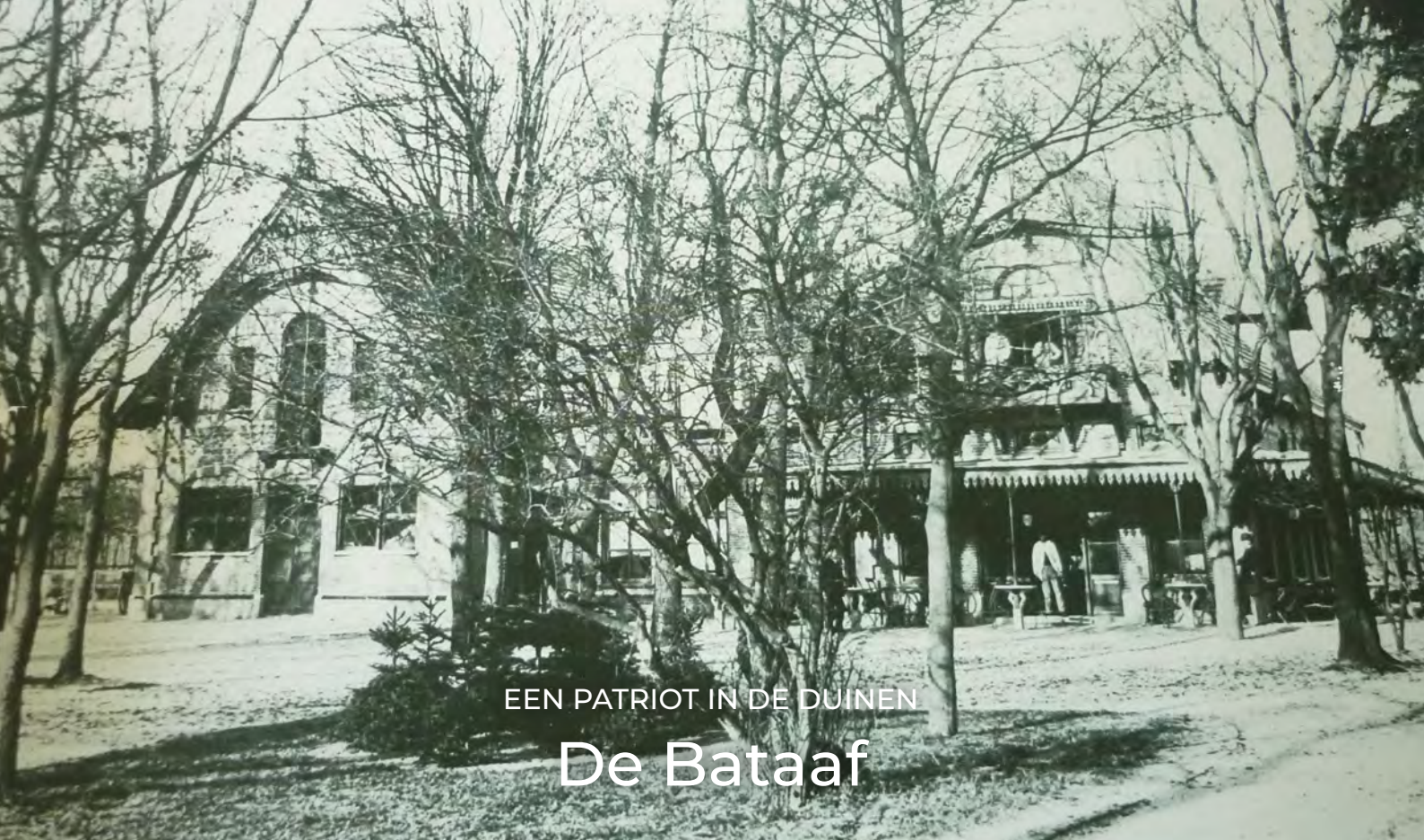
Randvoorwaarde voor de herontwikkeling was dat de historische villa zou worden gerestaureerd en een nieuwe functie zou verkrijgen en dat nieuwbouw achter de villa in geen geval ten koste mocht gaan van het Doornduin. Villa Iled is georiënteerd op de Scheveningseweg; voorgeschreven werd om het Doornduingebied visueel en fysiek te verbinden met de groenstrook langs de Scheveningseweg, om zodoende de historische zichtlijn op het duingebied te herstellen. Het gebied om de villa moest vrij blijven van auto's, parkeren moest in een ondergrondse garage, en het terrein aan de voorzijde van de Scheveningseweg moest opnieuw groen worden ingericht, waardoor deze plek weer kwaliteit kreeg.

Na jaren van heen-en-weer gepraat en plannenmakerij die volgden, pakte Compartijn, een particuliere zorgorganisatie gespecialiseerd in kleinschalige en luxe ouderenzorg, onderdeel van de Facilicom Group, deze uitdaging aan en gaf opdracht de vrijwel volledig vervallen villa te restaureren. Na een ingrijpende transformatie en uitbreiding vestigde Compartijn in december 2017 er het kleinschalig verzorgingshuis Huize De Regentes, met 26 appartementen en gezamenlijke ruimten voor ouderen met dementie of een fysieke beperking. In juni 2019 verrichtte Kavita Parbhudayal, wethouder Zorg, Jeugd en Volksgezondheid van de gemeente Den Haag, de officiële opening. Zij deed dit door samen met de 93-jarige Pim Kolff, kleinzoon van de oorspronkelijke bewoner Pieter Kolff, de oude naam te onthullen.

Jan Bron Dik

Onthulling van de oude naam, door wethouder Kavita Parbhudayal en Pim Kolff (foto @KParbhudayal)

EEN PATRIOT IN DE DUINEN

De Bataaf

In 1889 werd de uitspanning De Bataaf geopend (foto Haags Gemeentearchief)

Een Rotterdamse patriot verwierf in Den Haag de bijnaam de Bataafse boer, van wie zijn herberg De Bataaf nog altijd een begrip is voor elke tennissende Hagenaar. Marijn Heijtveldt dook in de geschiedenis van zijn verre voorvader Willem Heijtveldt, en schreef dit verhaal.

Rond 1780 waren de politieke tegenstellingen binnen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zodanig verscherpt dat ons land op een burgeroorlog leek af te stevenen. In 1787 riep prinses Wilhelmina, de energieke vrouw van stadhouder Willem V, haar broer tevens de koning van Pruisen, te hulp. Deze stuurde troepen om de orde te herstellen en de stadhouderlijke familie kon weldra weer in Den Haag gaan wonen. Vele patriotten die bekend stonden als tegenstanders van het Oranjestad, vluchtten naar Frankrijk, waar de revolutie van 1789 al in de lucht hing. Onder hen was de Rotterdammer Willem Heijtveldt. Tijdens zijn ballingschap leerde hij woeste grond in cultuur te brengen en die kennis zou hem later van pas komen.

Wingewest

Na 1790 raakte het revolutionaire Frankrijk in oorlog met bijna alle Europese mogendheden. Toen Franse troepen in de strenge winter van 1795 onze rivieren overstaken, vluchtte Willem V naar Engeland en werd hier de Bataafse Republiek uitgeroepen. Van de beloofde vrijheid, gelijkheid en broederschap kwam niet veel terecht. Weliswaar kregen wij een grondwet en een Nationale Vergadering, maar het rijke

Holland werd door de Fransen toch vooral gezien als een wingewest. Al snel keerden de in 1787 gevluchte patriotten terug. Onder hen bevonden zich nogal wat lieden met geld en relaties en binnen afzienbare tijd bezetten zij de lucratieve posten in het nieuwe bestuur. Patriotten van gewone komaf, zoals Willem Heijtveldt, werden zoet gehouden met een magere uitkering, in feite een verkapt vorm van bijstand. Want werk was er niet voor hen.

Woeste gronden

Willem kreeg gauw genoeg van het gedwongen nietsdoen en diende een verzoekschrift in om het uitgestrekte duingebied tussen Den Haag en Scheveningen te mogen ontginnen. Er bestond al een Commissie tot *superintendentie over het onderhoud der duinen*, waarvan de leden zich vooral bezighielden met vergaderen, onder het genot van een goed glas wijn. Ze voelden echter wel iets voor de plannen, want “... deze burger, woonachtig te Rotterdam, een voormaals uitgeweken bataaf en als zodanig wekelijks subsidie genietende, was er afkeerig van langer ten koste des vaderlands zijne dagen in ledigheid door te brengen ... (Hij) gevoelde eene edele aandrif om zijne, elders verkregen, kundigheden in het bebouwen der woeste gronden op onze duinen te beproeven en zich aldaar met de zijnen een eerlijk bestaan te verzorgen.”

Pioniersgeest

Bij decreet van 23 maart 1798 kreeg Willem Heijtveldt een concessie voor 15 jaar om circa 25 hectare duingrond in

cultuur te brengen, en een gratificatie van 300 gulden voor het bouwen van een huisje en het aanschaffen van gereedschappen. Al op 11 april ging Willem met de bouw van een hoeve aan de slag, bezield door een welhaast Amerikaans aandoende pioniersgeest. Vier dagen later was zijn huisje al min of meer bewoonbaar en konden zijn zwangere vrouw en vier kinderen uit Rotterdam overkomen. Overigens moet men zich van die behuizing niet al te veel voorstellen. Alleen de schoorsteen was gemetseld en verder leek het bouwsel meer op een schuur, opgetrokken uit planken die schuin in het zand waren gestoken, zodat ze wanden en dak tegelijk vormden. Zo'n constructie kwam destijds op het Franse plateland veel voor. In dezelfde maand groef Willem met zijn oudste zoon van 17 een waterput en in het veen aan de rand van de duinen begon hij turf te steken als brandstof.

Theeschenkerij

Eind mei 1798 waren al meer dan twee morgenlands* door Willem en zijn zoon bewerkt. Tot verbazing van de commissieleden had hij ook aardappelen, rogge, boekweit, gerst en suikerbieten gepoot en gezaaid. Op zondagen kreeg de pionier veel bekijks van nieuwsgierige Hagenaars. Voor dorstige wandelaars en jagers timmerde Willem een kleine theeschenkerij, die weldra zo druk werd bezocht dat er iedere morgen een vissersvrouw uit Scheveningen moest komen om thee te zetten en om de klanten te bedienen. Willems vrouw schonk in juni het leven aan hun vijfde kind, een dochter. Twee jaar later zouden ze nog een zoon krijgen, Johan Carolus, die in 1820 het werk van zijn vader zou voortzetten.

Gemeenteveldwachter

Vanwege zijn patriottistisch verleden kreeg Willem al gauw de bijnaam *de Bataafse boer* en werd zijn theeschenkerij *De Bataaf* genoemd. Voor zijn politieke vrienden was dat een ere naam, maar voor het Haagse plebs een scheldnaam. Meer waardering ondervond hij van de burgerij en overheid. Haagse patriotten hielden een inzameling om hem aan een ploeg, een eg en een kar te helpen. De Maatschappij van Landbouw schonk hem 16 schapen, die door zijn dochter werden gehoed. En de gemeente Den Haag verpachtte keer op keer nieuwe stukken duin om in cultuur te brengen. Zodoende beheerde Willem uiteindelijk een uitgestrekt gebied, ongeveer begrensd door de huidige Javastraat, Scheveningseweg, Westbroekpark en Oostduin. Ook na de Franse tijd en de restauratie van de Oranjes vond men het geen bezwaar om de concessie van de inmiddels bejaarde patriot te verlengen. Toen Willem Heijtveldt in 1820 stierf, volgde zijn jongste zoon Johan hem op. Pas 19 jaar oud, kreeg de jongeman het beheer over maar liefst “zesendertig morgen” grond. Spoedig daarna ontving hij een benoeming als gemeenteveldwachter, speciaal belast met de ordehandhaving

Tennispark De Bataaf vandaag de dag (foto VvdH)

in de Scheveningse Bosjes, grotendeels zijn territorium. Het wemelde daar toen van konijnen en na zijn dagtaak op het land werd van Johan verwacht dat hij stropers arresteerde.

Parklandschap

Intussen was de theeschenkerij een heuse herberg geworden. Johan maakte nog een schommel en een wip en dat werd het begin van een speeltuin. Toen hij in 1888 stierf, verliep juist de concessie. De gemeente kocht de familie uit, want men had ondertussen andere plannen met de Scheveningse Bosjes. In plaats van een agrarische bestemming gaf men nu de voorkeur aan een parklandschap ten behoeve van de sterk gegroeide Haagse bevolking. De herberg en de speeltuin bleven echter bestaan en het lapje grond werd verpacht aan de 's-Gravenhaagsche Melkinrichting *De Sierkan*. Daarop stelde de 's-Gravenhaagsche Gymnastiekonderwijzers-vereeniging voor om “hierop een flinken kinderspeeltuin, croquet- en lawntennisvelden” aan te leggen. In 1889 was *De Bataaf* - de oude naam bleef tot op heden bestaan – dus een uitspanning, met een speeltuin en een café-restaurant. De tennisbanen werden verhuurd aan verschillende clubs, ondermeer *Thor*, *Rood-Wit* en *De Bataaf*, die later samen fuseerden. Tegenwoordig herinnert er weinig meer aan de Franse tijd. Alleen de gemeentekwekerij valt nog als een in cultuur gebracht stukje duingrond te beschouwen. Een groot deel van de oude Scheveningse Bosjes is opgeofferd aan woningbouw en verkeer. In de onmiddellijke omgeving van *De Bataaf* vindt men nu *Madurodam* en de *Waterpartij*.

Marijn Heijtveldt

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in 1990, in de zomereditie van het *Magazine voor de provincie Zuid-Holland*.

*Een *morgen* of *morgenlands* is een oud-Nederlandse oppervlaktemaat, meestal iets minder dan een hectare (10.000 m²) groot. Er werd een gebied mee aangeduid dat in een ochtend kon worden omgeploegd. De precieze grootte was echter streekgebonden.

*Opening van de eerste vredesconferentie in de Oranjesaal van paleis Huis ten Bosch, 1899
(tekening fotocollectie Elsevier Nationaal Archief)*

BOEKBESPREKING

De Droom van Den Haag

Times they are a-changing. Terwijl anno 2024 de Europese veiligheid en vrede door de inval van Rusland in Oekraïne onder druk staat, waren het eind 19^e eeuw juist de Russische regering en tsaar Nicolaas II die de aanzet gaven tot vredesconferenties. Vredesconferenties die zouden leiden tot de bouw van het Vredespaleis en de basis zouden leggen voor Den Haag, stad van Vrede en Recht.

Over de totstandkoming van de Haagse vredesconferenties van 1899 en 1907 verscheen dit voorjaar het boek *De Droom van Den Haag – De Haagse Vredesconferenties en het ontstaan van een nieuwe wereldorde*, van de diplomaat Benjamin Duerr. Aan de hand van een aantal hoofdfiguren beschrijft de auteur niet enkel de ingewikkelde totstandkoming van die conferenties, maar schetst ook een beeld van de beide conferenties zelf én van het Haagse leven in die periode.

De Frans-Duitse oorlog had door een andere manier van oorlogvoeren een ongekend aantal slachtoffers geëist en overall in Europa ontstonden vredesorganisaties. Vredesactiviste Bertha von Suttner, de auteur van de roman *De wapens neer* (1889) werd het boegbeeld van die Europese vredesbewegingen. Nicolaas II overtuigde koningin Wilhelmina ervan dat Den Haag een geschikte plaats zou zijn voor de conferentie. Hij verpakte het (niet te weigeren) verzoek als een cadeau voor de nieuwe vorstin. Dat de conferenties uiteindelijk zouden gaan over de manier van oorlogvoeren en niet over vrede, was voor velen onverkwikkelijk.

De eerste vredesconferentie werd in mei 1899 geopend in de Oranjesaal van het door koningin Wilhelmina beschikbaar

gestelde Huis ten Bosch. Tot eenduidige resultaten komen zou een lang traject worden. Van de drie commissies, een militaire, een humanitaire en een juridische commissie, was na afloop de conclusie van de laatste het meest vergaand: de oprichting van een Permanent Hof van Arbitrage. Het zou worden gehuisvest aan de Prinsegracht 71. Anno 2024 is het bij menig Hagenaar nog bekend onder de naam De drie Stoepjes.

15 juni 1907 ging in de Ridderzaal de tweede vredesconferentie van start. Het onderlinge gesteggel was als twintig jaar geleden en ook in 1907 ging het over regulering van oorlog en niet over vrede. Maar hoe dan ook: het samenkomen was belangrijk, landen realiseerden zich dat ze deel uitmaakten van een wereldorde. In feite legden de vredesconferenties de basis voor de Volkenbond en de Verenigde Naties.

In Den Haag zorgden de conferenties voor een opgewonden sfeer bij de bewoners. Vredesetalages, vredesconferentiebier, tentoonstellingen en illuminatie. Pulchri pakte groots uit, de stad gonsde. Hagenaars beseften, hoewel de resultaten van de conferenties bescheiden waren, dat hun stad het thuis van de wereld was geworden. Het zelfbewustzijn van de stad groeide. In 1913 opende het Vredespaleis de deuren. Een droomkasteel, waar een internationale gemeenschap kon ontstaan.

Piet Vernimmen

De Droom van Den Haag – De Haagse Vredesconferenties en het ontstaan van een nieuwe wereldorde, Benjamin Duerr. Uitgeverij Atlas Contact, 2024, 316 blz., € 24,99. ISBN 978 90450 48376

Gedenknaald Lange Voorhout

In 1866 werd op het Lange Voorhout ter nagedachtenis aan Karel Bernhard hertog van Saksen-Weimar-Eisenach een gedenknaald in romantisch-classicistische stijl opgericht. Een imposant kunstwerk, waarvan het grootste deel wordt gevormd door een obelisk. De tekst erop luidt: "Moedig en beleidvol Krijgsman. Nederland onwankelbaar getrouw".

Karel Bernhard was een Duitse generaal in Nederlandse dienst. Hij werd in 1792 geboren in Weimar en stierf in 1862 in Bad Liebenstein. Al op veertienjarige leeftijd ging hij als vrijwilliger in dienst bij het Saksische en later Pruisische leger en vocht tegen Napoleon in de slagen bij Jena en Waterloo.

In 1815 verliet hij de Saksische dienst, werd kolonel in het Nederlandse leger bij het regiment Oranje-Nassau en vocht onder meer bij de slag bij Quatre-Bras en die bij Waterloo. Tijdens de opstand van België tegen Willem I in 1830 werd Van Saksen-Weimar benoemd tot commandant van de tweede divisie van het mobiele leger van de Tiendaagse Veldtocht. De opstand leidde in 1839 tot de afscheiding van de zuidelijke provincies en tot de onafhankelijkheid van België. In 1848 werd Karel Bernhard commandant van het leger in Nederlands-Indië. Voor zijn verdiensten ontving hij verschil-

Karel Bernhard, hertog van Saksen-Weimar-Eisenach
(foto worldpress.com)

lende onderscheidingen, onder meer het Commandeur en Grootkruis in de Militaire Willemsorde.

Een Duitse militair in het Nederlandse leger was in die tijd niet zo vreemd. Al eeuwenlang was het gebruikelijk om tijdens oorlogen buitenlandse soldaten in te huren. Daarnaast speelde dat er sterke familiebanden bestonden tussen de Nederlandse en Duitse adel. Bovendien was hij getrouwd met prinses Sophie, dochter van koning Willem II. Met de opkomst van de natiestaat halverwege de 19^e eeuw werden aanstellingen van buitenlandse militairen in Nederlandse krijgsdienst echter steeds meer onwenselijk geacht.

Het ontwerp van de gedenknaald is van architect H.P. Vogel (1833-1886) en schilder/beeldhouwer J.Ph. Koelman (1818-1893), beiden verbonden aan de Haagse Academie van Beeldende Kunsten. Hugo Vogel ontwierp verder onder meer de Koninklijke Stallen, het gebouw van de Sophiastichting in Scheveningen en de Cremerbank in de Scheveningse Bosjes. Bovenop de obelisk van zandsteen bevinden zich enkele attributen van brons. De vlaggen, wapens, een krans en een helm verwijzen naar de hertog, die veel aanzien genoot als krijgsheer. Op minder grote hoogte is zijn bronzen portret-medailon geplaatst, met links en rechts daarvan lauwerkransen, als symbool van de overwinning. Attributen en medailon zijn van schilder/beeldhouwer Johan Koelman, ook ontwerper van het Nationaal Monument op Plein 1813, het grootste gedenkteken in Nederland.

Inge Camfferman

Werkgroep Stedelijke Vernieuwing
stedelijkevernieuwing@vriendenvandenhaag.nl

De gedenknaald op het Lange Voorhout
(foto Esther Langendam)

In de voetsporen van denkers, dichters en schrijvers

DEEL 4. HET INTERBELLUM

Wij volgen in deze serie een aantal denkers, dichters en schrijvers die in Den Haag woonden en van grote betekenis zijn geweest in de geschiedenis van Nederland. We gaan op zoek naar huizen en buurten waar ze woonden. Den Haag kan trots zijn op deze Hagenaars die een dimensie toevoegen aan de stad waardoor je deze weer met andere ogen bezieet. In deze aflevering staat het interbellum centraal, de periode 1918-1940, tussen de twee wereldoorlogen.

Bloemenbuurt

Tijdens het interbellum woonden drie belangrijke schrijvers in de Bloemenbuurt, Menno ter Braak, Eddy du Perron en Simon Vestdijk. Ter Braak en Du Perron kenden elkaar al langer en hadden het literaire tijdschrift Forum opgericht. In november 1939 ontmoetten zij in het Haagse pension van Du Perron aan de Laan van Meerdervoort 835 Simon Vestdijk. Op het achterbalkon maakte Emiel van Moerkerken de bekende foto van de Forumboys, of om met Ter Braak te spreken “van links naar rechts een bokser (Ter Braak), een tuchthuisboef (Vestdijk) en een pastoor (Du Perron).”

Menno ter Braak en een kring om hem heen hebben tijdens het interbellum grote invloed gehad op het intellectuele leven in Den Haag en Nederland. Ter Braak was vooral essayist en een zeer belezen cultuur- en literatuurcriticus. Samen met Eddy du Perron, met wie hij een zeer hechte vriendschap had, en Maurice Roelants richtte hij het literaire tijdschrift Forum op. Vestdijk was lid van de redactie. Ter Braak woonde met zijn vrouw Antje Faber aan het Pomonaplein 22. Vanuit zijn huis voerde hij een uitgebreide correspondentie met verschillende schrijvers. Van 1933 tot aan zijn dood was Ter Braak letterkundig redacteur van dagblad Het Vaderland. In zijn *Kronieken* bespreekt hij niet alleen recent verschenen boeken, maar gaat hij ook in op de tijdgeest. In zijn stamcafé Riche aan het Buitenhof maakte hij afspraken met literaire vrienden. Hij zag al vroeg de gevaren van het nationaalsocialisme en was fel tegenstander. Na het binnenvallen van de Duitsers op 10 mei 1940 deed hij met zijn vrouw en enkele vrienden een mislukte poging om via Scheveningen naar Engeland te vluchten. In de nacht van 14 op 15 mei, na de capitulatie van Nederland, maakte Ter Braak met behulp van en in de woning van zijn broer Wim ter Braak, zenuwarts, aan het Statenplein 3-b een eind aan zijn leven. Zijn vriend Du Perron overleed in Bergen rond dezelfde tijd aan hartfalen. Zijn opwinding over de Nederlandse capitulatie

De Forumboys, (vlnr.) Ter Braak, Vestdijk, Du Perron (foto wikipedia)

zou hierbij een rol hebben gespeeld. Ter Braak werd op 18 mei begraven op begraafplaats Oud Eik en Duinen.

Simon Vestdijk, die vanaf 1931 sterk bevriend was geraakt met Menno ter Braak en Eddy du Perron, had zich na zijn artsexamen in 1927 in het huis van zijn ouders aan de Daal en Bergselaan 18 gevestigd. Het huis staat er niet meer, het moest tijdens de oorlog plaats maken voor de bouw van de Atlantikwall. In 1935 woonde hij in de Cyclostraat 12. Hij huurde daar een kamer bij Ans Koster, aanvankelijk zijn hospita, nadien zijn huisgenote. Ans hielp bij het overtikken en nakijken van zijn werk. In zijn Haagse periode schreef Vestdijk de romans *Kind tussen vier vrouwen* en *Else Böhler, Duitsch dienstmeisje*. In 1943 verbleef Vestdijk een maand als Duits gijzelaar in het Oranjehotel in Scheveningen. Vanaf 1950 woonden Vestdijk en Ans Koster in Doorn. Na zijn overlijden op 23 maart 1971 werd hij op 26 maart begraven in het graf van zijn moeder op Nieuw Eykenduynen.

Daal en Berg

De Bloemenbuurt werd tussen de jaren 1920 en 1930 aangelegd volgens het Uitbreidingsplan Berlage, met veel rechte straten en af en toe een verbreding of een plantsoen. Veel woningen zijn gebouwd in de stijl van de Nieuwe Haagse School. Centraal liggen het Chrysantplein en het Stokroosveld, met aan weerszijden de Akeleistraat en omgeving en de Papaverhof met omliggende straten. Het complex Daal en Berg van 1920 waar de Papaverhof deel van is, werd ontworpen door architect Jan Wils en is sinds 1985 Rijksmonument. Opdrachtgever was de Coöperatieve Woningvereniging Tuinstadswijk Daal en Berg, van 1917. De woningen mochten niet

Theo van Doesburg
(foto fleursdumal.nl)

te veel kosten. Om het complex toch een beetje het karakter van een tuinstad te geven, werd Wils verzocht te zorgen voor veel groen en bloemen bij de woningen. In eerste instantie werd uitgegaan van de bouw van 68 eengezinswoningen, de Papaverhof. Om de gemiddelde prijs per woning te verlagen, bouwde Wils rond deze woningen nog eens 60 etagewoningen in vijf blokken van twaalf woningen aan de Irisstraat en Klimopstraat.

Tijdens hun verblijf in Den Haag in de jaren '20 woonde Theo van Doesburg met zijn vrouw Nelly van Moorsel in de Klimopstraat 18, deel van het complex Daal en Berg. Van Doesburg was initiatiefnemer van De Stijl, een Nederlandse kunstbeweging, vernoemd naar het in 1917 in Leiden opgerichte tijdschrift De Stijl. De Stijl was nauw verbonden aan het Duitse Bauhaus. Bekende leden van De Stijl waren Piet Mondriaan en Gerrit Rietveld. Van Doesburg was onder de indruk van het complex van Jan Wils, zelf voormalig lid van De Stijl, en publiceerde in het vijfjarig jubileumnummer van De Stijl foto's en tekeningen van het bouwontwerp. Van Doesburg was naast schilder ook dichter, romanschrijver, typograaf, fotograaf, interieurontwerper en architect. In Den Haag organiseerde hij met de Duitse kunstenaar Kurt Schwitters, die hij in 1921 had leren kennen, soirees in de Haagse Kunstkring en een lezing voor de Sociaal-Anarchistische Jongeren Organisatie. Eind februari 1931 vertrok hij met Nelly naar het Zwitserse Davos om van zijn astma te herstellen. Daar overleed hij op 7 maart van hetzelfde jaar aan een hartstilstand.

Kijkduin

Jan Campert kreeg begin 1927 een baan bij de toen net opgerichte Haagse stadskrant De Nieuwsgier, dat zich vooral richtte op lezers in het westelijke deel van Den Haag. Met een paar duizend abonnees moest het krantje zich staande zien te houden tegenover grote dagbladen als de NRC en Het Vaderland. Begin 1929 veranderde de naam van het blad in De Nieuwsbron, Algemeen Nederlandsch Dagblad, en werd het verspreidingsgebied vergroot. Campert schreef een dagelijkse column Vuurvliegjes en vulde in zijn eentje de letterkundige pagina. Later werkte Campert ook voor verschillende andere kranten. Naast zijn journalistieke werk schreef hij diverse romans en novellen. In 1933 stelde Campert in zijn

Ballade der verbrande boeken het nationaalsocialisme in Duitsland aan de kaak. Jan Campert stond bekend als een rokkenjager, maar zocht ook de warmte van een gezin. In 1928 trouwde hij met de actrice Joekie Broedelet. Met haar kreeg hij in 1929 een zoon, de latere dichter en schrijver Remco Campert. Hij scheidde in 1932 en hertrouwde in 1936 met de schrijfster Clara Eggink, de ex-vrouw van de dichter J.C. Bloem. In de jaren '30 woonde Campert samen met Remco en Clara Eggink in Kijkduin bij Bloem aan de Duinlaan 143. In 1939 scheidde Campert van Eggink.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam Campert terecht in het verzet. Bij een poging in juli 1942 een joodse man de Belgische grens over te smokkelen werd hij gearresteerd. Een halfjaar later stierf hij op 40-jarige leeftijd in concentratiekamp Neuengamme. Jan Campert is vooral bekend van zijn gedicht *Het lied der achttien doden*. In 1947 werd in Den Haag de Jan Campert-Stichting opgericht, die prijzen uitreikt bestemd voor bijzondere prestaties op letterkundig gebied.

In Kijkduin was tussen 1921-1923 villapark Meer en Bosch gebouwd, ook wel villapark Kijkduin genoemd. Het ontwerp was van de architecten Duiker en Bijvoet, met bungalows met rieten daken en veranda's en overstekende daken van leisteen, onmiskenbaar beïnvloed door de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright. Door de aanleg van de Duitse Atlantikwall in WO II werd het gebied Sperrgebiet, en werden vele woningen afgebroken. Van de oorspronkelijke woningen zijn er nog 56 over. Deze vallen onder het gemeentelijk aangewezen beschermd stadsgezicht Kijkduin-Meer en Bosch. Enkele woningen hebben de status van rijksmonument. Na de oorlog was er een enorm tekort aan woningen. Omdat er nog te weinig grondstoffen en arbeiders waren, besloot de overheid om eenvoudige houten prefab noodwoningen te importeren uit het buitenland, onder andere uit Oostenrijk. In Kijkduin werden twaalf Oostenrijkse houten woningen geplaatst aan de Scheveningselaan, Meer en Boslaan en Katwijkseelaan. Inmiddels zijn ze een permanent onderdeel van het villadorp.

Inge Camfferman

Werkgroep Stedelijke Vernieuwing
stedelijkevernieuwing@vriendenvandenhaag.nl

Jan Campert (foto Jacob Merkelbach, Bezig Bij. Wikimedia)

Welkom in de denkwereld van Spinoza

Benedictus de Spinoza ontwikkelde een baanbrekende visie op politiek en ethiek, op God, de mens en de allesomvattende natuur. Wat kunnen zijn inzichten voor onszelf betekenen in het complexe leven van hier en nu? Hiertoe bieden de activiteiten van de Spinoza oktobermaand een verrijkende kennismaking met Spinoza's levensfilosofie.

Wie is deze wereldvermaarde vrijdenker die als Baruch in 1632 in Amsterdam werd geboren en in 1677 stierf in zijn woonstad Den Haag? Zijn ouders waren sefardisch-joodse vluchtelingen uit het katholieke Portugal. Na bestudering van de Thora en de Bijbel zette hij zich af tegen deze 'uitvindingen van de menselijke fantasie' en pleitte al jong voor vrijheid van godsdienst en meningsuiting voor iedereen. De joodse gemeenschap veroordeelde zijn radicale opvattingen en sprak in 1656 de banvloek over hem uit. Omstreeks 1660 verliet hij Amsterdam en nam de naam Benedictus aan die – evenals de naam Baruch – gezegende betekent.

Spinoza's pleidooi voor een democratische samenleving is inspirerend voor buitenlandse bezoekers, maar vooral voor Hagenaars zelf. Want zijn ideeën over staat, tolerantie en mensenrechten sluiten naadloos aan bij de positie van Den Haag als internationale Stad van Vrede en Recht. De stad eert haar icoon met drie monumenten: het Spinozahuis, het standbeeld in het SpinozaKwartier en het vrij te bezichtigen gedenkmonument naast de Nieuwe Kerk aan het Spui.

Spinoza oktobermaand 2024

Nog altijd wordt Spinoza's levenswerk Ethica wereldwijd gelezen en besproken. Talrijk zijn ook de boeken die over hem blijven verschijnen. Het goede nieuws is dan ook dat de Spinozamaand op 5 oktober in de Centrale Bibliotheek start met de officiële openstelling van de Spinoza boekencollectie. Voorafgaand verzorgt filosoof Maarten van Buuren de lezing Spinoza en de Vrijheid, waarbij hij de individuele en politieke vrijheid behandelt.

Vaartocht en lezing - In het kielzog van Huygens en Spinoza

Filosoof Spinoza en sterrenkundige Christiaan Huygens waren leidend in het revolutionaire nieuwe denken vanuit de rede. Het dagarrangement van De Ooievaart biedt een bezoek aan het Spinozahuis, een vaartocht met gids naar Voorburg en een lezing in het Huygens Museum.

Foto Stichting Spinoza Den Haag

Ontmoetingen met lezing en debat: data en locaties, zie website

≈ Cuffeler, Haags regent en pleitbezorger van Spinoza
spinozist Henri Krop

≈ Spinoza's herwaardering eind 19^e eeuw
historicus/filosoof Siebe Thissen

≈ Spinoza: atheïst of diep religieus?
filosoof Yoram Stein

≈ Ethica, Zotheid en Humanisme
politiek filosoof Ronald van Raak

≈ Trots en afgunst, goed of kwaad?
filosofen Martha Claeys en Rob Compajen

Welkom in het SpinozaKwartier

Het SpinozaKwartier bevindt zich bij de gracht van de Dunne Bierkade, met het Buitenmuseum, het Spinozahuis en het Heilige Geesthofje als 17^e eeuws cultuurhistorisch erfgoed. Tijdens de Spinozamaand is het Spinozahuis alle middagen gratis open voor uitleg over Spinoza's leven en werk. Al even interessant zijn de zaterdagmiddagen met interactieve rondleidingen in de StadsOase Spinozahof. Het SpinozaKwartier is ook het vertrekpunt van Spinoza stadswandelingen en vaartochten.

Echt uniek is de **Spinoza Nacht**: met muziek, theater, speedlezing en virtual reality beleef je een fascinerende tijdreis in de leefomgeving van Spinoza.

Informatie over het programma:

Stichting Spinoza Den Haag | www.spinozadenhaag.nl

Een Vriend stelt zich voor

Leo Oorschot, 1960

Geboren in Vianen.

Architectuur en Stedenbouw, TU Delft.

Getrouwd, 2 zoons.

Woonachtig in het Zeeheldenkwartier.

Wanneer en waarom werd je lid van onze Vereniging?

Dat is alweer een tijd geleden, maar lag zeer voor de hand. Ik ben twaalf jaar voorzitter geweest van het Haagse Architectuur Café. Met de Vrienden had en heb ik veel te maken, ik steun hun doelstelling en neem deel in de werkgroep Stedelijke Vernieuwing.

Als student in de jaren '80 woonde Leo in de Schilderswijk en fietste hij naar de TU Delft.

Tijdens zijn studie woonde hij deels in Den Haag en Berlijn. Daar maakte hij in 1989 de val van de Muur mee, waar hij, net als vele anderen, probeerde er een stuk steen uit te hakken. "Dat lukte niet, daarvoor was een drillboor nodig. Maar (lachend) ik heb een stuk Muur."

Bij zijn studie aan de TU Delft ontmoette Leo de Deense Dorte Kristensen, waarmee hij trouwde. Aan het bureau van Herman Hertzberger begon hij zijn loopbaan. Voor KCAP en Geurst &

Schulze architecten werkte Leo vervolgens aan projecten in Vinexwijken, zoals Ypenburg, en aan stedelijke herstructureringsgebieden in Den Haag, Amsterdam en Rotterdam. Voor het Wijnhaveneiland Rotterdam werkte hij mee aan het ontwikkelen van slankheidsregels voor hoogbouw. Ook was hij enige tijd werkzaam als architect in Hamburg. In 2001 was hij projectleider/architect van de bouw van het aanmeldcentrum voor asielzoekers in Ter Apel, dat in negen maanden uit de grond werd gestampt.

In 2014 promoveerde Leo aan de TU Delft bij Urbanism. Hij heeft nu twee banen. Naast zijn werk als architect bij atelier PRO architecten, waar zijn vrouw Dorte directeur is, is hij ook research en design tutor aan de TU Delft, waar hij lesgeeft bij Dwelling aan de faculteit Architecture and the Built Environment.

Wie is jouw favoriete Hagenaar?

Dat zijn de mannen die een groot stempeel gedrukt hebben op de identiteit van Den Haag en haar het typisch Haagse karakter hebben gegeven van het fin de siècle, met mooie lange lanen. Isaac Lindo (1848-1941), de eerste stadsbouwmeester van Den Haag en Bernhard van Liefland (1857-1919), architect en gemeenteraadslid. Beiden behoren tot de meest prominente vormgevers van Den Haag. Maar ook Jan Wils en Co Brandes, die de Nieuwe Haagse School mede vormgaven en daarmee een Haagse sfeer.

Heb je een favoriete plek in Den Haag?

Den Haag is onvergelijkbaar, met z'n prachtige parken en zalig bij bos, zee en duinen. Waarbij ik apart Meijendel wil noemen, waar ik iedere week hardloop.

Wat vind jij belangrijk voor Den Haag?

Den Haag ontwerpt ook te grote projecten, met meteen meer dan 500 woningen en heel hoog. Dat brengt enorme risico's met zich mee. Realisatie duurt allemaal te lang. Vaak moet er ook eerst nog worden gesloopt en de bodem gesaneerd. En dan de hoogbouw boven de 70 meter, die is extra kostbaar vanwege speciale constructies, installaties en bijzondere kwaliteit van materialen. Gevolg: de bouwproductie is veel te laag in Den Haag en de nieuwbouw bijna onbetaalbaar. Kies voor een kleinere schaal projecten, die ook uitvoerbaar zijn.

Wat wil je verder nog kwijt?

Alle steden in Europa zetten zich in voor bestrijding van de hittestress, waterberging en biodiversiteit. Den Haag heeft veel groen en de zee; ze onderscheidt zich daarin van alle andere steden in ons land. Den Haag moet zich veel meer profileren met haar historische groen en ligging aan zee. De prachtige parken van Zocher en lanen van Lindo. De grachten en kanalen weer open. Duinlandschap terug in Scheveningen. Ook De Escamp, met de wijken Bouwlust, Vrederust en Morgenstond, Zuiderpark, Leyenburg, Moerwijk, Rustenburg-Oostbroek en Wateringseveld, heeft alle potentie van een uniek groenblauw aantrekkelijk stadslandschap. Gebruik dat in je omgevingsvisie voor Den Haag.

Jan Bron Dik

interview

Wilt u ook een keer geïnterviewd worden voor deze rubriek? Neem dan contact met ons op via redactie@vriendenvandenhaag.nl

Ontwikkeling van de Haagse stroomvoorziening

DEEL 4. HOE VERDER MET WARMTELINQ?

Het vierde en laatste artikel in deze serie gaat over de vele energieveranderingen in Den Haag, met als afsluiting de stand van zaken rond de omstreden Warmtelinq.

De rijksoverheid zet eind vorige eeuw in op schaalvergroting. Electriciteitsbedrijf Zuid-Holland (EZH) wordt in 1987 eigenaar van de Zuid-Hollandse centrales waaronder de Haagse. Het Haagse Gemeentelijk Energiebedrijf gaat in 1988 verder met GEB Voorburg als NV Gemeenschappelijk Energiebedrijf Zuid-Holland West (GEB ZHW). In 1993 gaan de energiebedrijven van Rotterdam en Dordrecht samen in het nieuwe bedrijf NV Eneco. Het hoofdkantoor van Eneco komt in Capelle aan den IJssel, op kantorenpark Rivium. De fusie van GEB ZHW met het Leidse nutsbedrijf Energie- en Water Rijnland (EWR) strandt. In 1994 besluiten aandeelhouders Den Haag en Voorburg GEB ZHW te fuseren met Eneco.

De Haagse stadsverwarming, het beste systeem met de laagste tarieven

Met het Milieu Actie Plan maken de energiebedrijven bindende afspraken voor een vermindering van de CO₂-uitstoot tussen 1990 en 2000. Het GEB ZHW kiest voor uitbreiding van de stadsverwarming met restwarmte van de nieuwe Gemeenschappelijke Afval Verwerking Installatie (GAVI). De provincie Zuid-Holland haalt een streep door de GAVI, bij de AVR Rotterdam is nog voldoende capaciteit. De Haagse Vuilverbrandingsinstallatie sluit eind november 1993. Om deze wegvalende warmtebron op te vangen besluiten GEB ZHW, EZH en de gemeente Den Haag tot een verdubbeling van de stadsverwarming. Bij de Haagse centrale komt extra productievermogen plus een grote warmtebuffer, voor opslag van warm water. De stadsverwarming breidt uit richting Vredespaleis, naar de Laakhaven en de Binckhorst, waar veel nieuwe kantoren worden aangesloten.

In 1996 kiest de landelijk politiek ook bij energie, voor marktwerking. Het 'nutsmodel' van samenwerkende energiebedrijven wordt ingeruild voor concurrentie. De samenwerking tussen EZH en Eneco komt onder druk. Eneco wil met Shell EZH overnemen, maar de gemeentelijke aandeelhouders wijzen het bod af. Voor een hoger bod wordt EZH verkocht aan het Duitse E.On. De nieuwe Haagse productiecapaciteit blijft uit, de stadsverwarming stagneert. Perspectief keert terug als E.On de Haagse warmtebuffer realiseert en vergunning krijgt de centrale te moderniseren, die in 2008 feestelijk opent.

*Aanleg leiding warmtetransportnet in Den Haag
(foto warmtelinq.nl)*

In de 'vrije' energiemarkt kunnen gebruikers van elektriciteit en gas zelf hun leverancier kiezen. Bij een gesloten systeem als de stadsverwarming kan dat niet. Kleinverbruikers van warmte blijven gebonden klanten. Bij de privatisering van de energiesector wordt wettelijk vastgelegd dat 'natuurlijke monopolies' als stroom- en gasnetten publiek bezit moeten blijven om machtsmisbruik te voorkomen. Voor warmtenetten blijft dat uit.

De nieuwe Wet Collectieve Warmte (Wcw) van 2023 geeft aan dat nieuwe warmtenetten voor 51% publiek moeten worden. Voor warmtebedrijven aanleiding om niet langer in nieuwe warmtenetten te investeren. Ook niet in Den Haag.

Een nieuw regiokantoor met de grootste zonnecentrale?

GEB ZHW heeft in 1994 een nieuwbouw plan van 80 miljoen (gulden) voor het Laakhavengebied. De exploitatielasten zijn lager dan de duurdere bestaande huisvesting. Bij de bepaling van het Haagse aandeel in Eneco zijn deze kosten verrekend. Het nieuwe regiokantoor Den Haag-Voorburg omvat kantoorruimte, werkplaatsen, magazijnen, een klantenbalie en een bedrijfsschool. Meest opvallend zijn de duizend vierkante meter zonnecellen. "Grote zonnekrachtcentrale op nieuw kantoor in Den Haag" aldus Eneco Prospect (januari 1995). Enkele maanden later volgt slecht nieuws. Eneco schrapte Haagse nieuwbouw. Te groot en te duur. Laakhaven krijgt een kleinere vestiging, zonder zonnecentrale en bedrijfsschool. Eneco sluit voor de Haage vestiging in 1998 een vijfjarig huurcontract dat na afloop niet verlengd wordt. Het Gemeentelijk energiebedrijf verlaat na, bijna 130 jaar, Den Haag. In 2000 Eneco fuseert met een aantal kleinere bedrijven. Het nieuwe Eneco kiest Rotterdam als vestigingsplaats en

wordt een Rotterdams energiebedrijf. De 44 gemeentes die gezamenlijk Eneco bezitten, besluiten uiteindelijk in 2019 om Eneco te verkopen aan een Japans consortium van Mitsubishi Corporation en Chubu.

Een ander warmtebeleid, het einde van WarmtelinQ?

Na de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 zorgden de sancties op Rusland en de speculatie op de markt voor torenhoge gasprijzen. Om de energierekening betaalbaar te houden springt de overheid met miljarden bij. Eind 2023 barst discussie los over de betaalbaarheid van warmte voor de consument vanwege te hoge tarieven voor huurders van nieuwe sociale woningen. Warmtetarieven blijken in Nederland door koppeling aan de (hoge) gasprijs veel hoger dan in omliggende landen. En niet gebaseerd op kosten en opbrengsten per warmtenet. In april 2024 wijzigt de Tweede Kamer met ruime meerderheid de Wet Gemeentelijke Instrumenten Warmtetransitie (Wgiw). "Tweede Kamer kiest voor de warmtenetburger" (Binnenlands Bestuur). Stadswijken moeten acht jaar eerder horen wanneer ze van het gas afgaan. De Tweede Kamer wil een ander warmtebeleid. De Autoriteit Consument & Markt (ACM) begint direct met het nieuwe warmtetarief per warmtenet. ACM verwacht daar twee jaar voor nodig te hebben.

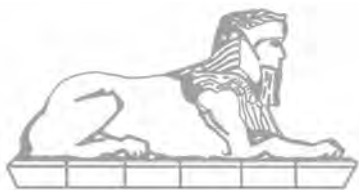
De Russische inval zorgt, naast hoge gasprijzen, ook voor een omslag in het energiebeleid. Door gedragsaanpassing en succesvol besparingsbeleid daalt het aardgasgebruik in een paar jaar meer dan in de afgelopen decennia! Goed nieuws voor de energietransitie, maar voor nieuwe warmtenetten pakt dit negatief uit. Die verdienen zich niet meer terug. Het worden spannende jaren rond warmtenetten. De Wcw moet nog behandeld worden. Ook warmtetransportnet WarmtelinQ, een leiding van 23 kilometer waarmee Rotterdamse havenwarmte Haagse huizen gaat verwarmen, is nog geen gelopen race. De leiding die al ruim een half miljard gekost heeft wordt nu aangelegd maar komt niet voor najaar 2025 in gebruik. Gasunie meldt in haar laatste jaarverslag: "Warmtetransport nodig door verplichte aansluiting wijken op warmtenet". 'Verplichte aansluiting' ligt politiek moeilijk. De politiek zou de Rekenkamer die in 2021 al onderzoek gedaan heeft naar Gasunie en WarmtelinQ een vervolg moeten vragen om uit te zoeken of WarmtelinQ nog haalbaar is of beter kan stoppen.

Louis Kannevorff is econoom en was van 1994-2001 als energiedeskundige werkzaam bij het GEB Den Haag en Eneco. Samen met Casper Postmaa schreef hij in 2008 het boek *Het licht zal nooit uitgaan. 100 jaar Centrale Den Haag*.

- advertenties -

VEREENIGING 'DE SPHINX'

In 1866 werd de **Vereeniging 'De Sphinx'** opgericht met als doel om mensen met belangstelling voor wetenschap of kunst, de gelegenheid te geven elkaar te ontmoeten en van gedachten te wisselen. Die opzet bevalt nog steeds.

De leden van De Sphinx komen iedere maand op de tweede woensdagavond in **Pulchri Studio** bijeen voor een lezing over een actueel, wetenschappelijk of cultureel onderwerp gevolgd door een borrel om met elkaar van gedachten te wisselen. Het lidmaatschap kost € 45,- p.p. per jaar; latere instappers krijgen korting. Zie ook de website van de Vereeniging De Sphinx: desphinx.com.

Nieuwsgierig geworden?

Kom vrijblijvend een bijeenkomst bijwonen en stuur een mail naar de secretaris: jan@vanderleeuw.eu

Het Residentiekoor Den Haag geeft een 'Mystiek Winterconcert' op zondag 8 december 2024, aanvang 15:00 uur in de Lutherse Kerk Den Haag.

Op het programma staan deze keer werken van de volgende hedendaagse componisten.

1. **Arvo Pärt**
Berliner Messe.
2. **Ola Gjeilo**
'The Rose', 'Across the Vast Eternal Sky', 'The Lake Isle'.
3. **Eric Whitacre**
'Five Hebrew Love Songs'.
4. **Kristian Hernes**
'Canticles of the Sun'.

De begeleiding wordt verzorgd door het Residentiekoor Begeleidingsorkest.

Het geheel staat onder leiding van de vaste dirigent van het Residentiekoor, Martin van der Brugge.

Meer informatie en kaarten via onze website www.residentiekoor.nl

Aquarelkalenders van Haagse wijken

Na een groot verlies je leven toch weer oppakken en er een nieuwe invulling aan geven. Dat is wat Jeanneke van den Muysenberg deed. Niet geschoold, wel getalenteerd, ontdekte ze in een schildercursus haar gave goed te kunnen aquarelleren. Het kreeg haar helemaal in de greep en de foto's die zij buiten van mooie plekken en veel gebouwen maakte, schilderde ze na tot een aquarel. En toen begon het pas goed.

Jeanneke vertelt er enthousiast over. Sowieso zit ze vol verhalen, ze heeft in haar leven veel meegemaakt. Dat ze nu 83 is, zou je beslist niet zeggen. Een innemende, levendige vrouw, die relaterend en goedlachs haar leven beschrijft, voordat haar hobby uit de hand liep.

Geboren en getogen in Den Haag studeerde ze biochemie en werkte bij TNO in Rijswijk. In Leiden had zij al op jonge leeftijd haar toekomstige man ontmoet, Ted Meijer, die in de beginjaren van hun huwelijk zijn promotie behaalde. Ze kregen een zoon en een dochter, waar zij voor zorgde want werken was er in die tijd voor gehuwde vrouwen niet bij.

Italië

Haar man was hoofd van de afdeling Musea, Monumenten en Archieven van het ministerie van CRM. In 1987 gingen ze in Italië wonen, waar dr. Meijer was benoemd tot hoofd van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome en tevens Culturele Raad van de Nederlandse ambassade aldaar. Zij hadden er een gelukkig en rijk leven, vol aangename verplichtingen en uitzonderlijke evenementen. In het instituut waar zij al die jaren woonden, verbleven op de bovenetage ook steeds studenten uit Nederland, die er enkele maanden een studie-deel volgden aan de universiteit in Rome. Jeanneke was steeds gastvrouw bij de wekelijkse borrel, bekommerde zich om hun welzijn, en stak waar nodig hen een hart onder de riem en een helpende hand toe.

Schildercursus

Toen haar man in 1996 ernstig ziek werd keerden zij terug naar Nederland, waar hij overleed. Kort na zijn overlijden in 1997 betrok zij een appartement dat zij nog samen hadden gekocht, in de nieuwbouw op de plaats van het vroegere Hotel Wittebrug. De kinderen waren volwassen en het huis uit, zij moest alleen een nieuw leven opbouwen. Toen viel het wijkblad bij haar in de bus, met een oproep van een schilder-lerares: wie komt er bij mij schilderles nemen? Jeanneke schreef zich in. Al snel kwam zij erachter dat aquarelleren haar bijzonder goed afging.

Aquarel van de Villa Olanda aan de Van Stolkweg, op de jaarkalender 2022 van de Vertegenwoordiging van Taiwan in Nederland (foto Quantes)

Een nieuwe levenspartner kruiste haar pad. Toen hij hulp-behoevend werd en zij zijn mantelzorger, was haar hobby haar redding zegt Jeanneke. "Ik kon rustig schilderen, zat dichtbij en kon indien nodig de juiste zorg verlenen. Na zijn overlijden was ik weer alleen, maar ik ben positief ingesteld en dankte opnieuw veel aan mijn hobby." Want inmiddels had ze zich de techniek zo goed eigen gemaakt, dat de behoefte ontstond zelf iets te creëren. Zij was geïnspireerd geraakt door het Westbroekpark, waar ze vlakbij woont. Door de seizoenen heen maakte ze van alle mooie plekken daar meerdere aquarellen. Zo ontstond het idee van een verjaardagskalender. Haar eerste kalender *Het Westbroekpark* werd alom geprezen. Op haar initiatief liet de afdeling Groen van de deelgemeente Scheveningen de kalender in honderdvoud afdrukken en gaf deze aan alle vrijwilligers cadeau. Had zij haar eerste kalender nog in kleur gemaakt, al haar volgend werk schilderde zij in sepia, de warme bruin-zwarte tint waarmee je goed de afwisseling in de compositie kunt nuanceren. Sepia schilderen van gebouwen met alle diverse

schaduwen en details is veeleisend, maar ging haar glansrijk af. “Sepia past ook in elk interieur, of het nu modern of klassiek is.”

Wijkgeschiedenis

Een andere geliefde plek van Jeanneke werd het onderwerp van haar tweede kalender, *Park Clingendael*. Vervolgens maakte ze *Scheveningen, toen en nu*, vanwege de 200-jarige viering in 2018. Daarna was haar eigen wijk aan de beurt: *Wittebrug-Duttendel*. Niet alleen was zij gegroeid in haar schildervakbekwaamheid, en lid geworden van de Vrienden van Den Haag vanwege haar verbondenheid met de stad, het contact met mensen in de wijken waar zij werkte leerde haar veel over de geschiedenis van de gebouwen die zij schilderde. Die informatie nam zij voortaan op in haar kalenders, zoals ook in *Het Van Stolkpark te 's Gravenhage. Een reis door de tijd*, die zij maakte in coronatijd. Door het contact dat zij aanknoopte met de conciërge van het VCL, en hem haar aquarel van de school liet zien, kreeg de rector deze naderhand ingelijst bij diens afscheid.

Aan haar kalenders hoeft ze niet te verdienen. “Ik doe dit omdat schilderen mij blij maakt, zowel thuis in mijn eigen werkplekje, als bij de wekelijkse schilderclub in Het Couvéehuis in het Statenkwartier. Ik neem een kalender pas in productie als er vooraf voldoende afname is om kostendekkend te zijn. Voor mij staat voorop dat mensen er plezier aan beleven, het gaat mij niet om de verdienste”.

Taiwan

Tijdens haar werk in het Van Stolkpark kreeg Jeanneke ook contact met het kantoor van de Vertegenwoordiging van Taiwan, Villa Olanda, gevestigd aan de Van Stolkweg 23. De vestiging in Den Haag mag formeel niet gezien worden als een ambassade en de vertegenwoordiger mag dan ook geen ambassadeur genoemd worden. Men toonde zich verast over haar initiatief om hen haar aquarel van het pand aan te bieden. En bleek zo enthousiast, dat men Jeanneke verzocht of haar aquarel op de jaarkalender, die de Vertegenwoordiging elk jaar zelf voor haar relaties laat maken, en die uitsluitend afbeeldingen bevat van Taiwanese kunstenaars, op het voorblad 2022 mocht prijken.

Wandelboekje

Willempark – Archipel 's Gravenhage. Een reis door de tijd in het Statenkwartier te 's Gravenhage. Een spiegel van het verleden en nu, waren haar daaropvolgende kalenders. Aan een kalender over Sorghvliet legt zij nu de laatste hand. Omdat het boekje *Struinen in het Statenkwartier*, uitgegeven bij het eeuwfeest van de wijk, uitverkocht is, besloot Jeanneke om met de aquarellen en de historische informatie uit haar kalender een handzaam Nederlands- en Engelstalig wandelboekje samen te stellen: *Historische wandeling door het Statenkwartier te 's Gravenhage*.

Haar werk is te koop bij drukkerij Voor den Bakker, Jacob Gillesstraat 12. Maar onlangs zocht Jeanneke contact met The Hague Info Store, bij de VVV, station Den Haag Centraal. Ook daar was men enthousiast over haar fraaie kalenders en zijn er nu drie te koop, à € 17,95. Over haar plan om na Sorghvliet Duinoord als volgend onderwerp nemen, adviseerde de VVV-manager haar heel zakelijk om eerst het centrum van Den Haag te kiezen. Een advies dat Jeanneke graag ter harte neemt.

Jan Bron Dik

De aquarelkalenders te koop bij The Hague Info Store (foto VVDH)

- advertentie -

**STADS
HERSTEL** **DEN HAAG**

GEZOCHT!

FOTO'S/INFORMATIE
OVER ONZE PANDEN
IN DEN HAAG

ZIE ONZE COLLECTIE
OP ONZE WEBSITE:

WWW.STADSHERSTELDENHAAG.NL

Wij zijn momenteel bezig met cultuur historische onderzoeken naar onze panden.

Om dit verleden verder tot leven te brengen, zijn we op zoek naar historische foto's en waardevolle informatie over deze panden en de voormalige bewoners.

Bent u in het bezit van zulke kostbare herinneringen en wilt u deze met ons delen?

U zou ons er ontzettend blij mee maken!

U kunt ze eenvoudig mailen naar:
info@stadshersteldenhaag.nl

Uw bijdrage brengt de geschiedenis van onze panden meer tot leven.
Dank u wel!

Houten prefab clubhuis uit Engeland

GOLFBEWEGINGEN IN CLINGENDAEL

Roemrijk golfverleden in de Residentie

Den Haag is niet gezegend met een overdaad aan golfbanen, wat je van een stad die zich als ‘internationaal’ profileert eigenlijk zou verwachten. In Kijkduin ligt weliswaar Golf Ockenburgh, en ingeklemd tussen allerlei sportvelden ligt Golf Duinzicht op de gemeentegrens met Wassenaar, maar dat zijn allemaal relatief kleine, negen holes banen. En dat terwijl in Den Haag in Clingendael de eerste golfbaan van ons land werd aangelegd. De contouren daarvan zijn nog steeds zichtbaar in Waalsdorp.

Het was baron Arnoud van Bienen, kamerheer, lid van de Eerste Kamer en nog veel meer, die op de plek vlakbij de grafzerkjes van de hondjes (onder meer mon petit chouchou) van zijn vrouw freule Daisy van Bienen op zijn landgoed Clingendael voor Engelse vrienden vijf geïmproviseerde golfholes liet aanleggen. Dat was rond 1885. Er werd af en toe gespeeld op en rond de schapenweide, waar ook cricket werd beoefend. Het daar gelegen theehuisje werd door de spelers met enige fantasie The Old Clubhouse genoemd.

The Hague Club

Iets later liet Van Bienen, samen met zijn partners Charles des Gras en Sir Horace Rumbold, door de bekende Engelse prof en golfarchitect John Duncan in 1893 een negen holesbaan op zijn renbaan Clingendael ontwikkelen. The Hague Club was daarmee de eerste echte golfbaan in ons land. Een prefab (!) clubhuis werd uit Engeland gehaald. Het houten gebouwtje aan het laantje, dat nu Groenendaal heet, laat de ware betekenis van duurzaam zien.

Van 9 naar 18 holes

Het ‘weilandbaantje’ voldeed op den duur niet meer aan de wensen van de spelers, vooral vanwege de voor de spelers gevaarlijke kruisingen van de holes. Vanaf 1916 werd de roep om uitbreiding naar een volwaardige 18 holes baan dan ook steeds luider. Het ledental groeide en de beperkingen van de baan manifesteerden zich steeds nadrukkelijker. De populariteit van golf onder de gegoede families leidde ertoe dat freule Daisy van Bienen, dochter van Arnoud, een dames-

golfclub, The Orange Club, oprichtte met een eigen golfbaan op Scheveningen. Dit initiatief bleek van tijdelijke aard. De Japanse Tuin, ook door haar geïnitieerd, is nog steeds een publiekstrekker.

In 1920 werd een terrein van 28 hectare van de familie van Bylandt gekocht, dat aan het bestaande golfterrein grensde. Het bestuurslid G. M. del Court van Krimpen en de Engelse golfarchitect J.F. Abercrombie ontwierpen negen nieuwe holes, terwijl ook de indeling van de oude baan werd herzien. De boerderij Duinzicht, die op de plek stond waar tien jaar geleden de benzinepomp op het hoekje Waalsdorperweg/Else Mauhsloot stond, werd tot clubhuis verbouwd. Het clubhuis was makkelijk bereikbaar met de trein die van Rotterdam (Hofplein) naar Scheveningen (station Waalsdorperweg/perron Duinzicht) liep. De spoorlijn werd na de oorlog opgeheven; het tracé loopt parallel aan dat van de huidige Landscheidingsweg/van Alkemadelaan. In 1923 vond de officiële opening van de golfbaan plaats.

Tweede Wereldoorlog

Ook deze golfbaan bleef tijdens de oorlogsjaren niet gespaard. Op 10 mei 1940 bombardeerden Duitse bommenwerpers de Alexanderkazerne en Kamp Waalsdorp; waarbij de golfbaan enkele voltreffers kreeg. Vanaf 1941 werd hier een deel van de Atlantikwall aangelegd. Bomen werden gerooid en van greens en fairways bleef weinig over. Het clubhuis werd door de Duitsers in brand gestoken. Ondanks dat werd er opmerkelijk genoeg in de oorlogsjaren doorgespeeld en geoefend op de Wassenaarse zijde van de baan, totdat ook dat onmogelijk werd gemaakt.

Na de bevrijding bleek hoeveel de golfbaan te lijden had gehad. Zelfs zoveel dat deze locatie werd verlaten. In 1947 vertrokken de leden naar Wassenaar, naar de Wassenaarse

Golf en Country Club. Vele jaren later gingen enkele oud-hockeys en bestuursleden van de hockeyclub HDM met beperkte middelen aan de slag: zo ontstond in 1984 Golf Duinzicht. Dit vergde vele onderhandelingen met de gemeentes Wassenaar en Den Haag, HDM en de familie Burgerhout, die belangrijke delen van het landgoed Duynghoeft in handen heeft. Eerst nog wat pionierend, maar in de loop der tijd uitgegroeid tot een volwaardige 9 holes baan waar jaarlijks de Invitational wordt georganiseerd, een toernooi voor pro's dat officieus beschouwd wordt als het nationale golfkampioenschap 9 holes banen. Op die historische, gewijde grond van de eerste officiële golfbaan van Nederland liggen nu de holes 6 en 7 van de inmiddels alweer enkele keren uitgebreide en gerenoveerde baan.

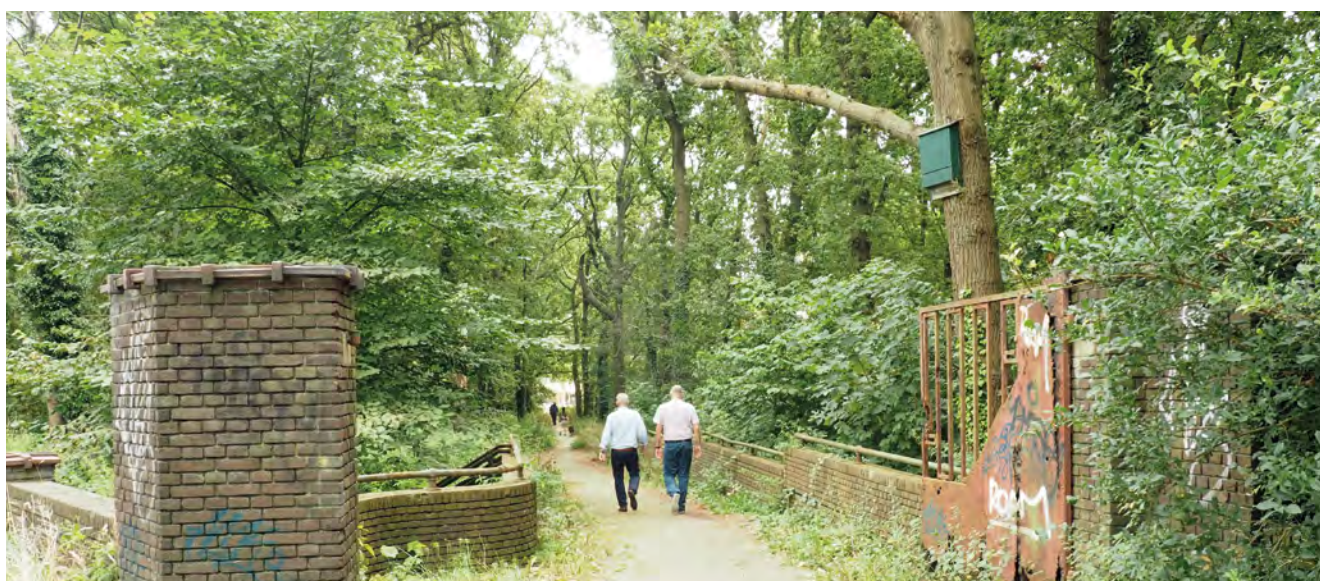
Herkenbare sporen

Ook elders in Clingendael zijn nog steeds sporen van de oorspronkelijke baan te herkennen, hoewel het meeste is begraven onder de bestrating en bebouwing van het Willem Royaardsplein en omgeving. Tussen de Waalsdorperweg/Landscheidingsweg herinneren het roestige hek en het paadje dat naar het clubhuis leidde nog steeds aan het roemrijke golfverleden. In het park Clingendael zijn de contouren beter herkenbaar. Langs de Else Mauhsloot lag hole 5 en dat is met enige fantasie nog te zien. Ook de (korte) derde hole, een boshole, in het park is dat.

Dat een ruimtevreterende sport als golf sporen achterlaat moge duidelijk zijn. Het is jammer en onomkeerbaar dat er in de loop der tijd wel erg gemakkelijk is omgegaan met wat je als sportief erfgoed zou mogen betitelen: de restanten en overleveringen van de eerste golfbaan van ons land.

Robbert Coops, tekst

Ben van Waterschoot, foto's

De nu verwaarloosde toegangsweg naar het inmiddels afgebroken clubhuis aan de Oude Waalsdorperweg

Renbaan Duindigt

Het landgoed Duindigt van zo'n 10 ha groot werd in 1822 gekocht door notaris Joachim Jochems (1766-1841). Hij bezat ook al het landgoed Reigersbergen, waarvan hij sinds 1802 de eigenaar was. De buitenplaats bestond uit een prachtig opgeknapt woonhuis en een mooie tuin met veel vruchtbomen. Er liepen fazanten rond die ooit werden gestolen en waarvoor toen een beloning van honderd gulden werd uitgelooft.

De drafsport in Nederland ontstond rond 1550 bij jaarmarkten. Daar organiseerde een herbergier al paardenraces tussen twee paarden op een recht stuk van 300 meter, de zo genoemde korte-baandraverijen. Prijzen waren bijvoorbeeld zilveren tabakspotten, theeserviezen en bij heel belangrijke wedstrijden een zilveren zweep. In die tijd waren er nog geen zadels en stijgbeugels, maar reed men met een deken op het paard. Tot de tweede helft van de 19e eeuw zaten de ruiters nog op het paard. Dit heet 'monté-draverij', vooral in Frankrijk heel populair. Pas in de tweede helft van de 19e eeuw zat de pikeur in een sulky en rond 1844 ontstond toen het lange-baanrennen.

De eerste rennen

In 1900 streed men al om een Duindigt-prijs op het nabijgelegen landgoed Clingendael. Die baan werd gesloten, omdat het Hofpleinlijntje over het landgoed werd aangelegd. Jochems gaf toen opdracht een renbaan op Duindigt te realiseren, op de grens van Wassenaar en Den Haag. De baan kreeg wel een eigen halte van de Hofpleinlijn, de 'Renbaan-Achterweg'. De trein stopte daar alleen als er draverijen waren. In 1906 hield men op renbaan Duindigt de eerste rennen. Publiek bestond voornamelijk uit gegoede burgers. Er was toen plek voor 10.000 toeschouwers.

Galop en draf

Renbaan Duindigt heeft twee banen. Een grasbaan van 1.600 meter voor rennen met volbloedpaarden en daarbinnen twee sintelbanen van 800 en 1.200 meter voor draverijen. Renpaarden galopperen tijdens hun race, hun meest natuurlijke gang. Dravers moeten hun gang (draf) door training aanleren. Als een draver in galop raakt tijdens de race, wordt het paard uit de race genomen, tenzij de berijder dit tijdig kan herstellen.

Oorlogen

Van 1877-1947 was Walter Jochems eigenaar van Duindigt. Het ging toen slecht met de rennen, omdat in 1913 een wet

werd uitgevaardigd waarin gokken werd verboden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd er weer gegokt. In die tijd zaten er Belgische vluchtelingen op het landgoed en in de Tweede Wereldoorlog woonden er inwoners uit Rotterdam, die door het Duitse bombardement dakloos waren geworden. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog legden de Duitsers in het Haagse Bos afvuurinstallaties aan voor V2's, vlakbij de renbaan. Engelsen en Amerikanen bombardeerden het landgoed in 1945. Op het middenterrein was een V2 terechtgekomen. Geallieerden voerden ook voedseldroppings uit boven Duindigt. Een plaque bij de tribune herinnert hier nog aan.

Verbouwingen

Duindigt moest weer herbouwd worden. In 1963 kwamen er drie nieuwe tribunes bij met zitcapaciteit voor 4.000 mensen, ontworpen door architectenbureau F. Immerzeel. In 1980 werd de hoofdtribune gerenoveerd. Er kwam een panoramazaal met restaurant voor 400 personen, vanwaar men een prachtig uitzicht op de baan had. Een brand verwoestte in 1986 de eigenarentribune. Er kwam daarna een glasdichte tribune en een Clingendaelzaal voor 160 personen. Op het middenterrein kwam een poloclub. Duindigt heeft ook een eigen museum, maar dat is nu (tijdelijk?) gesloten in verband met ernstig achterstallig onderhoud. In 1971 kocht de Stichting Totalisator Nederland (STN) voor 4.786.394 gulden het terrein van 26 ha van de erven van Jochems. Het moest 30 jaar lang een hippisch centrum blijven. Nu is het eigendom van de Stichting Nederlandse Draf en Rensport (NDR).

Jockey en paard

Verder heeft Duindigt een paddock, waar 15 minuten voor de race de paarden worden gezadeld en de jockeys in het zadel worden geholpen. Daarna rijden ze nog even rond, zodat iedereen kan zien hoe de paarden ervoor staan. Vervolgens gaan ze in galop naar de start. Tijdens de paardenrennen worden snelheden gehaald tot 70 km/u. Dravers kunnen een topsnelheid halen van 55 km/u. Een jockey weegt tussen de 45 en 60 kilo. Voor de ren worden ze samen met zadel en kleding 'uitgewogen'. Is zijn of haar gewicht lager dan het aan het paard toegewezen gewicht, dan worden er loodplakken in de zadeltassen gestopt. Na de race worden ze 'ingewogen' en mogen ze maximaal 0,5 kilo lichter zijn of 1 kilo zwaarder, anders volgt uitschakeling. De jockey draagt een valhelm en een bodyprotector onder het shirt en rijdt in een witte broek en de kleuren die de eigenaar heeft laten registreren. De jockey krijgt 10% van het gewonnen prijzengeld.

3 augustus 2024. Bij het tweede Duindigt bezoek van de Vrienden wordt aan de winnaar van de Prix Amis de la Haye een gouden kaartenset uitgereikt (foto Casper de Weerd)

Bekende paarden

De koersen vinden plaats van maart tot december. Renbaan Duindigt staat vooral bekend om de Gouden Zweep en de Grote Prijs der Lage Landen en de Derby's voor dravers en volbloeds. Bekende paarden waren Quicksilver S, Henri Buitenzorg en Kees Verkerk.

Quicksilver S had een hekel aan trainen en leerde het echte draven in de wei met andere paarden. Pas op negenjarige leeftijd werd hij een wereldster, bereden door vader en zoon Wagenaar. Met 142 zeges is hij nog steeds wereldrecordhouder bij de harddravers.

Henri Buitenzorg werd meestal bereden door Jan Wagenaar jr., houder van het koersrecord in de Derby. De Derby is vernoemd naar de graaf van Derby, die op zijn landgoed in 1780 een ren organiseerde over een mijl. In 1784 werd dat 1,5 mijl, oftewel 2.400 meter. Hij won 82 van de 152 koersen waaraan hij deelnam, en kreeg mede daarom de bijnaam Sir Henri. Kees Verkerk, genoemd naar de bekende lange-baanschaatser, was een echte draver, kilometervreter en superstayer. Hij won 92 van zijn 235 koersen. Bekend is de race tussen deze twee matadors, op het ijs van de bevroren Rottemeren in Friesland. 20.000 toeschouwers zagen op 16 januari 1962 in de strijd van paard en schaatser over 1 km eerstgenoemde met gering voordeel zegevieren.

Vera van den Berg

Werkgroep Activiteiten
excursies@vriendenvandenhaag.nl

Dit artikel gaat over de geschiedenis van Renbaan Duindigt, naar aanleiding van twee excursies van de Vrienden, in mei en augustus 2024. Op de website van de Vrienden kunt u een impressie lezen van een van de twee bezoeken: www.vriendenvandenhaag.nl/activiteiten

Notariskantoor Post Den Haag

Het kantoor voor alle werkzaamheden op notarieel gebied,
ook voor estateplanning.

Bezoek aan huis mogelijk

www.notariskantoorpost.nl

Statenplein 19
2582 EZ Den Haag

tel. 070 346 97 06
notaris@notariskantoorpost.nl

MEUBELSTOFFEERDERIJ LODEWIJK

Al 4 generaties uw Ambachtelijke Meubelstoffeerderij

*Optimale service, garantie en kwaliteit,
Wij halen en brengen gratis!*

**Ambachtelijke Meubelstoffeerderij Lodewijk
is er voor uw totale meubelrestauratie**

Gespecialiseerd in:

- Herstoffering van banken en fauteuils
- Vernieuwing van binnenwerken
- Fineren en politoeren
- Leerreparatie
- Antiekrestauratie
- Biezen-, rieten- en rotanstoelen
- Vloerbedekking en gordijnen

U heeft de keuze uit meer dan
600 soorten bekledingsstoffen.
U kunt langskomen met uw
stoel of fauteuil, of een van onze
medewerkers kan met onze
mobiele winkel naar u toe komen
om direct een offerte te doen.

Stoffering Lodewijk (hoofdvestiging)
Reinkenstraat 111 Den Haag - 070-3922344
Voor informatie of een vrijblijvende offerte ons
centrale nummer: **0800-5633945 (gratis)**
KVK nummer 7607178
WWW.STOFFERINGLODEWIJK.NL

Ruim baan voor het 'Woonhotel nieuwe stijl'

"Je hoefde er weinig anders te doen dan te wonen. Met één telefoontje naar beneden stond er een auto voor je klaar. Als je wilde uitgaan ... was er de mogelijkheid tot kinderopvang. Aan de deur stond een man in uniform die belde of het bezoek dat zich aanmeldde, inderdaad werd verwacht." Zo schrijft de website [Historiek.net/woonhotels](https://www.historiek.net/woonhotels) over het woonhotel Boschzicht uit 1920.

Boschzicht was het eerste van 46 Haagse woonhotels, een woonvorm waarin Den Haag landelijk de toon zette. Deze luxe variant ontstond omdat eigen dienstpersoneel te duur werd.

In onze tijd, met een heel divers bestand aan woningzoekenden, behoefte aan gemeenschapsvorming en een groeiende groep actieve ouderen, kan het 'Woonhotel nieuwe stijl' een alternatief bieden voor anonieme hoogbouw en verdichting. Hier worden de werkzaamheden van het hotelpersoneel door een gemengde groep bewoners overgenomen. Zo ontstaat gemeenschapsvorming, wordt vereenzaming tegengegaan en krijgen jong en oud de mogelijkheid zich breder te ontplooiën.

Werkzaamheden genoeg. Denk aan dagelijks cateringaanbod in een gezamenlijk restaurant of via roomservice waarbij een eigen kookgroep het eten verzorgt. Aan oppashulp of bezoek bij alleenstaanden of bewoners met een zorgvraag. Aan gezamenlijk groenonderhoud en stadslandbouw, waarin verschillende culturele achtergronden

elkaar vinden. Of het beheer van een eigen speeltuin.

Niet iedereen heeft een eigen auto (nodig). Bewoners kunnen inspringen als chauffeur. Deelmobiliteit doet op een natuurlijke manier zijn intrede. Waarbij er met zoveel potentiële gebruikers voldoende markt is voor een bestelauto, familieauto, cabrio én bakfiets. Deelvervoer scheelt ruimtebeslag op straat, zeker wanneer parkeergelegenheid op eigen terrein wordt gerealiseerd.

Een ander mobiliteitsvoordeel is dat de groeiende stroom pakketjes (+50% tot 2030) kan worden opgevangen door één, eigen conciërge. Dit voorkomt de vraag naar tijdelijke parkeerruimte voor bezorgbusjes en 'verticale files' in de lift, omdat bezorgers pakketten aan de deur moeten afgeven.

Een conciërge biedt ook sociale controle en kan vereenzaming tegengaan. Een klusteam kan kleine en grotere onderhoudsklussen verrichten.

Studenten binnen de gemengde groep bewoners kunnen helpen met administratieve vragen. En in het internationale Den Haag moet het mogelijk zijn om, eventueel via bewonerscontacten, moedertaalsprekers te vinden die taallessen kunnen geven. Zeker wanneer woonhotels middelen en contacten samenbrengen en gezamenlijk een dienstenaanbod samenstellen, zijn voldoende opties uit te werken. Ook op het vlak van sport, cursussen of meer professionele kinderopvang.

Belangrijke randvoorwaarde is een goede menging van oud en jong, arm en rijk, en zowel praktisch als academisch opgeleiden. Met een mix aan koop en huur. Met woningen voor expats die gewend zijn aan dit type woonvormen en bereid zijn hiervoor te betalen en tijdelijke woningen voor bijvoorbeeld studenten, die na enkele jaren weer uitvliegen. Biedt daarbij de mogelijkheid om een deel van huur- of servicekosten in dienstverlening te betalen, zodat ook mensen met een smalle beurs mee kunnen doen.

Op die manier ontstaat een gemengde, toekomstbestendige gemeenschap met een stabiele vraag naar en aanbod van een brede set voorzieningen. Een gemeenschap met mede-eigenaarschap en meer grip. Laat Den Haag opnieuw de toon zetten, zoals ze dat in de eerste helft van de 20^e eeuw ook deed.

Bram Heijkers

Directeur Platform STAD

AFSCHEID VAN ONZE EINDREDACTEUR JAN BRON DIK

Met deze laatste uitgave van Ons Den Haag van dit jaar nemen wij afscheid van Jan Bron Dik als lid van de redactie. Dat doen we met bezwaard hart. Vijf jaar lang heeft hij als eindredacteur enorm veel werk verricht voor Ons Den Haag. Hij heeft bijgedragen aan de vernieuwing van het blad. Altijd nauwgezet en punctueel heeft hij ervoor gezorgd dat het drukbestand van weer een nieuwe, mooie Ons Den Haag op tijd naar de drukker ging. En wat te denken van de tijdrovende, nauwkeurige klus van het opmaken van het blad in onze huisstijl? Hij deed dat op de voor hem kenmerkende, rustige en bescheiden wijze. In zijn vaste interviewrubriek 'Een vriend stelt zich voor' portretteerde hij onze leden. Daarnaast vond hij ook nog tijd om interessante artikelen te schrijven over uiteenlopende Haagse onderwerpen. Wij danken Jan Bron voor zijn professionele inbreng en toewijding.

Met Jan Bron voor Ons Den Haag op bezoek bij architect Herman Hertzberger

Namens het bestuur,
Rupert van Heijningen

Nieuwe leden

Wij heten de volgende nieuwe leden van harte welkom:

H. Besseling	M.H.J. Guichelaar	G. Nijssen-Quast
M. Bink	J. de Haan	A.M. Noordenbos
D. Bleije	W.A. Hamel.	W.M.C. van Paassen
R. Bosch Reitz	A.E. Hazelhoff	A.M.M. Poyck
F. Bouwman	A. Hennekens	G.J.C. van Reenen
C.A. Chavannes-Mazel	R.J. van der Hoek	R. Rowel
R.T. Dencher	C.G. Hoff	L. Schaaphok
J. Dijkman	H. Hoogvorst	C. Schneider
P.P. Dordregter	B.B. Jagt	J.H. Schraven
J. le Doux	T. Jagusiak	B.J.F.G. Six
M. Dozy	A. Kersten	W.A. Swets
C.E. Elsemulder-Zegger	L.M. Korevaar	M. Tenback
M.M. Frequin	E.M. Kreijger	T. Tuzar
L.Th.P.M. Giezeman	J.B. Kreijger	M. Ven
A. de Gouw	L. Kwappenberg	K. Verlare
M.S.M. Grasveld	J.M. van de Langkruis	

Bij de omslagfoto

Sinds mei 2010 heeft Den Haag, internationale stad van vrede en recht, een permanente parade van de vlaggen van de Verenigde Naties, Den Haag en alle 192 bij de VN aangesloten landen. De vlaggenparade staat in twee rijen op de middenberm van de Johan de Wittlaan, in het hart van de Internationale Zone, tussen Zorgvliet en het Statenkwartier en loopt langs de evenementenlocatie World Forum. In de grond zijn lampen geplaatst die de vlaggen in het donker verlichten.

COLOFON

Ons Den Haag verschijnt in 2024 vier maal.

Redactie: Els M. van den Broek,
Jan Bron Dik (eindredacteur),
Tristan Groot, Michiel van der Mast

Redactieadres: Postbus 85977
2508 CR Den Haag

Reacties: richten aan:
redactie@vriendenvandenhaag.nl
Nieuwe kopij: kopij voor het nummer 2025.01 (januari/februari/maart) dient uiterlijk 17 november 2024 per e-mail te zijn toegestuurd aan redactie@vriendenvandenhaag.nl

De inhoud van de artikelen in Ons Den Haag weerspiegelt niet noodzakelijkerwijs de mening van het bestuur van de Vereniging Vrienden van Den Haag of van de redactie van Ons Den Haag. Wij doen er alles aan de recht-hebbende(n) van foto's en afbeeldingen te achterhalen. In het geval dit niet is gelukt, kunt u zich als rechthebbende bij de redactie melden

Oplage: 1.350
Vormgeving en druk:
Quantes, Rijswijk

VERKOOPADRESSEN

WENSKAARTEN VRIENDEN

VAN DEN HAAG:

Boekhandel Couvée –
Benoordenhaeghe,
Van Hoytemastraat 66
Carla's Boeken,
De Savornin Lohmanplein 22b
De Haagse Boekerij,
Frederikstraat 24
Muzee Scheveningen,
Neptunusstraat 90-92
The Hague & Partners,
Station Den Haag Centraal
Roda Kantoorboekhandel,
Piet Heinstraat 116
Inproc Koffiebranderij en
Theehandel,
Denneweg 55
Drogisterij Van Mourik,
Frederik Hendriklaan 270

